

MERKING AV NÆRINGSMIDLER OG EØS

Kandidatnummer: 555

Leveringsfrist: 26.11.2007

Til sammen 15 500 ord

26.11.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Den videre fremstillingen. Reglenes samsvar.	3
<u>2</u>	<u>INNLEDENDE OM REGELVERKENE</u>	<u>5</u>
<u>3</u>	<u>INNLEDENDE BESTEMMELSER</u>	<u>10</u>
3.1	Virkeområde	10
3.2	Hva som skal være del av merkingen	11
3.2.1	Forskjellig utforming av reglene	12
<u>4</u>	<u>PRINSIPPER FOR MERKINGEN. FORBUD MOT VILLEDNING.</u>	<u>13</u>
4.1	Samsvaret mellom regelverkene	13
4.2	Mer om villedning	14
4.2.1	EF-rettspraksis om villedning	14
4.2.2	Spesialforskrifter og Mozell-dommen	21
<u>5</u>	<u>VAREBETEGNELSE</u>	<u>24</u>
5.1.1	Tillegg til varebetegnelsen	26
<u>6</u>	<u>INGREDIENSLISTE OG MENGDE</u>	<u>29</u>
6.1	Ingrediensliste	29
6.1.1	Avgjørelse fra EF-domstolen	31
6.2	Mengden av ingrediensene	33
6.2.1	Norske forskrifter og mengdeangivelse	35

6.3	Nettoinnhold	36
<u>7</u>	<u>HOLDBARHET, OPPBEVARINGSFORSKRIFTER OG BRUKSANVISNING</u>	<u>38</u>
7.1	Holdbarhet	38
7.2	Oppbevaringsforskrifter	40
7.3	Bruksanvisning	41
<u>8</u>	<u>OPPRINNELSE M.M.</u>	<u>42</u>
<u>9</u>	<u>KRAV TIL PLASSERING AV MERKINGEN OG SPRÅK</u>	<u>43</u>
9.1	Plassering av merkingen	43
9.2	Språkkrav	45
9.2.1	EF-rettspraksis om "let forståeligt sprog"	47
<u>10</u>	<u>DEKLARASJON AV NÆRINGSINNHOOLD</u>	<u>50</u>
<u>11</u>	<u>"IKKE-HARMONISEREDDE NATIONALE BESTEMMELSER"</u>	<u>52</u>
11.1	Felles utfordringer	55
<u>12</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>57</u>
	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>59</u>

1 Innledning

I denne avhandlingen vil jeg ta for meg de mest sentrale reglene om merking av næringsmidler.

Merking av næringsmidler er for eksempel å skrive på holdbarhet på næringsmiddelet. I EØS sin sentrale rettsakt om merking av næringsmidler (som jeg behandler nedenfor), er merking definert som ”angivelser, opplysninger, fabriks- eller varemærker, bilder eller symboler” som gjelder et næringsmiddel, og som er angitt på ”emballager, dokumenter, skilte, etiketter eller halsetiketter af enhver art, der ledsager eller henviser til dette levnedsmiddel”.¹ Det er altså ikke bare angivelse av opplysninger som her er merking, men også angivelse av bilder. Og angivelsene er merking selv om de ikke er på emballasjen til næringsmiddelet, men i dokumenter som følger næringsmiddelet. Men i denne avhandlingen er det merking med opplysninger på etikett/emballasje som er det sentrale.

Som næringsmidler anser jeg enhver vare som er bestemt til å konsumeres av mennesker, ikke bare matvarer og drikkevarer, men også kosttilskudd. Jeg kommer ikke noe særlig inn på alkoholholdige næringsmidler.

En god grunn til å ta for seg regler om næringsmidler er at dette er en viktig del av det indre marked i EØS. Fra EU-hold sies det at “The food and drink industry is one of the most important industrial sectors”.² Og næringsmidler dekker ett av våre mest primære behov. Derfor er matvaresikkerhet viktig. Av denne grunn øker detaljreguleringen av produksjon, merking, salg m.m. knyttet til næringsmidler. I EU kommer stadig nye

¹ EP/Rdir 13/2000 EF

² http://ec.europa.eu/enterprise/food/index_en.htm [Sitert 24. april 2007]

rettsakter, og endringer til disse. Pga. EØS-avtalen får de fleste av disse reglene relevans også for land utenfor EU, såfremt de er parter i EØS-avtalen, slik som Norge er.

EØS-avtalens artikkel 3 pålegger oss å ”treffe alle generelle og særlige tiltak” som er egnet til å oppfylle avtaleforpliktelsene våre. Artikkel 7 regulerer gjennomføring av rettsakter inntatt i avtalens vedlegg, særskilt. Forordninger skal ”som sådan gjøres til del av avtalepartenes interne rettsorden”, jf. artikkelens a. Mens når det kommer til direktiver kan nasjonale myndigheter velge ”formen og midlene for gjennomføringen”, se bokstav b.

Vi kan ikke kreve mer enn EØS-retten gjør, men heller ikke mindre. EØS-retten balanserer mellom to motstridende hensyn. Hensynet til fri flyt av varer på den ene siden, som tilsier at regelverket stiller få krav, og på den andre siden hensynet til forbrukerne og dertil matvaresikkerhet, som tilsier at man stiller flere krav. Når nye rettsakter vedtas kan hovedformålet være å lette frihandelen, eller å styrke matvaresikkerheten.

EU-traktaten og EØS-avtalen forbyr restriksjoner på handelen mellom medlemslandene, se henholdsvis artikkel 28 og artikkel 11. Men traktatene tillatter i stor grad restriksjoner, begrunnet i allmenne hensyn. I steder for at medlemslandene selv kan opprettholde restriksjoner begrunnet i disse allmenne hensyn, kan EUs sekundærlovgivning ivareta hensynene. Da blir reglene like i de forskjellige medlemsstatene, og mindre restriktive enn de kanskje ville vært om medlemsstatene selv skulle vedta bestemmelser..

Hensynet til forbrukerbeskyttelse og folkehelsen var lenge i bakgrunnen.³ Hensynet til det indre markedet som stod i forgrunnen. Krisen med kugalskap endret dette. I 1997 la Kommisjonen frem en grønnbok om matvaresikkerhet.⁴ Grønnbok er dokumenter, som legges frem for å skape debatt. Det kom en påfølgende hvitbok.⁵ Det neste steget ble

³ O'Rourke (2005) s 2

⁴Kom 97/176 Grønbog

⁵ Kom 99/ 719 Hvidbog om fødevaresikkerhed

utstedelsen av forordning ”om generelle prinsipper og krav i fødevarelovgivningen”.⁶ I forordningens kapittel II første del finner vi ”generelle prinsipper i fødevarelovgivningen”. Artikkel 5 nr. 1 slår fast at næringsmiddelregelverket skal bidra til å nå ett eller flere av de allmenne mål om ”et højt niveau for beskyttelse af menneskers liv og sundhed”. I artikkelens nr. 2 står det at næringsmiddelregelverket har til formål ”at oppnå fri bevegelse” for næringsmidler som er i overensstemmelse med prinsippene i kapitlet.

For at regelverkene innenfor EØS skal bli harmoniserte, må medlemslandene både gjennomføre harmoniseringsreglene i lovgivningen, og anvende reglene likt. Men anvendelsen av reglene kommer jeg ikke inn på her.

På målinger som kommisjonen har gjort angående de forskjellige medlemslandenes gjennomføring av EU-direktiv i nasjonal lovgivning, har Norge kommet godt ut sammenlignet med de store EU-landene.⁷ Men Norge har møtt klager, blant annet for reglene våre om merking av næringsmidler.⁸ Det er derfor god grunn til å bruke denne avhandlingen til å undersøke disse reglene.

1.1 Den videre fremstillingen. Reglens samsvar.

Jeg begynner med et innledende kapittel om EØS-regelverket, og det norske regelverket, kapittel 2.

Videre tar jeg for meg de forskjellige reglene, og ser om de norske reglene samsvarer med de tilsvarende EØS-reglene. Der jeg har kommet over rettspraksis trekker jeg frem denne for å belyse den omhandlede regelen. EF-rettspraksis både før og etter at EØS-avtalen kom

⁶ EP/Rdir 178/2002 EF

⁷ Heinz Jeranko (2004) “It’s the Internal Market, stupid!” s. 8

⁸ Nærings- og handelsdepartementet (2007) Samtale januar 2007

i stand, er relevant.⁹ Jeg vil også ha noen betraktninger om reglernes utforming.

Når jeg vurderer reglernes samsvar kommer jeg først inn på innledende bestemmelser, bestemmelser om virkeområde og bestemmelser om hva som skal være del av merkingen. Det utgjør kapittel 3.

I kapittel 4 kommer jeg inn på prinsippene for merkingen. Her ligger hovedvekten på forbudet mot villedning. I kapittel 5 er det kravene til varebetegnelse jeg tar for meg, og i kapittel 6 kravene til ingrediensliste og plikten til å merke med mengden av ingrediensene og nettoinnholdet til næringsmiddelet. De norske reglernes samsvar med EØS-reglene om holdbarhet, oppbevaringsforskrifter og bruksanvisning kommer i kapittel 7. Kapittel 8 omhandler merking med opprinnelse m.m., og kapittel 9 kravene til hvor de forskjellige elementene av merkingen skal plasseres, og krav til merkingens språk. I det siste kapittelet hvor jeg undersøker samsvaret mellom reglene, kapittel 10, er det deklarasjon av næringsinnhold det dreier seg om.

I kapittelet 11 kommer jeg inn på ikke-harmoniserte nasjonale bestemmelser, i tilknytning til muligheten for at det eksisterer et ytterligere merkebehov.

I kapittel 12 kommer avslutningen, hvor jeg prøver å sammenfatte det jeg har kommet frem til.

⁹ EØS-rett (2004) s 260

2 Innledende om regelverkene

I dette kapittel kommer en presentasjon av EØS-regelverket, og det norske regelverkene, herunder regelverkene definisjon av merking. Jeg presenterer også de viktigste hensynene som ligger bak. Som vi kommer til å se har EU-retten vært i tankene ved utformingen av de norske reglene, også der det ikke direkte er tale om gjennomføring.

EØS reglene om merking av næringsmidler har sitt utgangspunkt i EF-direktivet om ”indbyrdes tilnærmede af medlemsstaternes lovgivning om mærkning af og præsentationsmåder for levnedsmidler samt om reklame for sådanne levnedsmidler, heretter kalt merkedirektivet.¹⁰ Dette direktivet ble tatt inn i EØS-avtalen ved EØS-komiteens beslutning.¹¹ Direktivet er blitt endret noen ganger, og EØS-komiteen har tatt inn endringsdirektivene også. (Jeg har brukt EUR-lex som søkemotor, og bruker følgelig den danske utgaven av direktivet). I EØS-regelverket er det mange flere rettsakter som regulerer merking i tillegg til merkedirektivet, for eksempel direktivet om ”sødstoffer til brug i levnedsmidler”.¹² Men merkedirektivet er den sentrale og generelle rettsakten.

De norske reglene om merking, har sitt utgangspunkt i matlovens § 10, som regulerer merking, presentasjon og reklame for næringsmidler m.m.¹³ Denne er hjemmel for merkeforskriften, hvor de fleste reglene som jeg skal ta for meg, finnes.¹⁴ Merkeforskriften regulerer stort sett det samme som merkedirektivet, varebetegnelse, holdbarhet m.m. Merkedirektivet gjelder for næringsmidler ”bestemt til i uforandret stand at leveres til den

¹⁰ EP/Rdir 13/2000 EF

¹¹ EØS-komiteens beslutning nr. 107/2001 om endring av EØS-avtalens vedlegg II

¹² EP/Rdir 94/35 EF

¹³ (2003) Lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven).

¹⁴ (1993) Forskrift om merking av næringsmidler (merkeforskriften)

endelige forbruger”, se artikkel 1. Merkeforskriften gjelder for “næringsmidler bestemt til omsetning”, se § 1, og skulle da i realiteten gjelde for de samme næringsmidlene.

Også i norsk rett er det mange spesialregler i regelverket. I tilknytning til matlovens § 10, er det mange forskrifter. I forskrift om kvernet kjøtt og tilberedt kjøtt er det sagt uttrykkelig at kravene kommer ”i tillegg” til merkeforskriftens krav, se § 25, 1 ledd.¹⁵ Noen av kravene i forskriftene gjør unntak fra reglene i merkeforskriften. Det fleste forskriftene om merking, har hjemmel i matlovens § 33. Matlovens § 33 gir hjemmel til å gi forskrifter for å ”sikre gjennomføring og utfylling av denne loven”. For mange forskrifter, herunder merkeforskriften, er både § 10 og § 33 angitt som hjemmel.

Merkedirektivet tar sikte på en harmonisering av medlemsstatenes regler om merking av næringsmidler. Det er etterfølgeren til tilsvarende direktiv fra 1978.¹⁶ Dette tidligere direktivet ble supplert med mange andre rettsakter, og ble etter hvert uoversiktlig. Men fremdeles er regelverket uoversiktlig, med mange rettsakter som regulerer enkelte grupper av næringsmidler, særskilt. Det er ikke EØS-direktivene som skal anvendes direkte på det indre marked, men medlemsstatenes gjennomføringer av direktivreglene. Men for at produsentene lettere skal kunne undersøke om nasjonale regelverk er i samsvar med EØS-retten, bør EØS-retten i likhet med nasjonale regelverk utformes på en oversiktlig måte.

I merkedirektivets innledning vises det til ”uttaalelse fra Det økonomiske og Sociale utvalg”.¹⁷ I denne uttalelsen sies det at ”dette kodifiseringsforslag” er utarbeidet på grunnlag av direktiv 79/112/EØF (det tidligere direktivet om harmonisering av medlemsstatenes regler om merking av næringsmidler), og endringsdirektivene til dette. Utvalget bemerker videre at ”en gjennomgang af teksten har vist, at Kommissionens forslag ikke inneholder nogen indholdsmæssige, men kun formelle ændringer, som har været nødvendige i forbindelse med kodifikationen”. Det vil si at rettspraksis til det foregående

¹⁵ (1998) Kvernet-kjøtt-forskriften

¹⁶ Rdir 79/112 EØF

¹⁷ EF-Tidende nr. C 258 10.9.1999

direktivet fra 1979 er fullt ut relevant.

Direktivets artikkel 17 forbyr bestemmelser ”der er mer detaljerte end dem, der er anført i artikkel 3 til 13”. Man kan for eksempel ikke gi mer detaljerte bestemmelser om ingredienslisten, enn det direktivet har gjort. Norske regler må altså samsvare med reglene i dette direktivet, også på den måten at de ikke går lenger enn disse reglene. Men for bestemte næringsmidler kan man gi tilleggskrav, se artikkel 4, nr. 2.

I artikkel 1, nr. 3 definerer merkedirektivet merking. Merking defineres som ”angivelser, opplysninger, fabriks- eller varemerker, bilder eller symboler” som gjelder et næringsmiddel, og som er angitt på ”emballager, dokumenter, skilte, etiketter eller halsetiketter af enhver art, der ledsager eller henviser til dette levnedsmiddel”.

I matloven har vi ingen definisjon av merking, men det sies i forarbeidene hvordan merking skal forstås.¹⁸ ”Merking er enhver opplysning på eller i tilknytting til varen”. Ifølge Norsk lovkommentar omfattes også bruksanvisninger.¹⁹ At bruksanvisninger er med i denne definisjonen av merking, passer godt med merkedirektivets artikkel 3, nr. 6, som påbyr ”anvendelsesforskrifter”.

I merkeforskriften er det gitt en definisjon av merking, og den tilsvarer den som er gitt i merkedirektivet. § 3 definerer merking som ”enhver opplysning, produkt- eller varemerke, bilde eller symbol som gjelder et næringsmiddel og som er angitt på emballasje, dokumenter, skilt, etiketter eller halsetiketter av enhver art som følger, eller som viser til næringsmidlet”. Produkt- eller varemerke, bilde og symbol, kommer i tillegg til opplysning, som i forarbeidene til matlovens § 10, er det eneste som faller inn under merking.

Slik merking er definert i merkeforskriften, omfatter den både det som er merking og det

¹⁸ Ot.prp.nr.100 (2002-2003) s. 143

¹⁹ Tveitan (2005) s.3630

som er presentasjon i matloven. Og den er helt lik merkedirektivets definisjon av merking.

I direktivets fortale avsnitt 3 sies det at harmonisering er nødvendig med henblikk på ”at bidrage til det indre markeds funktion”. Regelforskjeller kan hindre denne bevegeligheten. I avsnitt 6 sies det at alle regler om merking av næringsmidler bør først og fremst oppfylle kravet om ”at opplyse og beskytte forbrukerne”.

Matvaresikkerhet er selvsagt også diskutert ved utformingen av den norske matloven. Det påpekes i St.meld.nr.40 at maten som kommer på forbrukernes bord, ”blir ikke bedre enn det svakeste ledd i kjeden”.²⁰ Problemer som kugalskap, skrapesyke, svinepest m.m. har illustrert viktigheten av kontroll med hele matvarekjeden. Matloven omhandler hele matvarekjeden, fra primærproduksjon til omsetning, jf. lovens § 2, ”alle forhold i forbindelse med produksjon, bearbeiding og distribusjon”. Loven har perspektivet jord/fjord til bord.

Da mesteparten av de norske reglene om merking er gitt i forskrift, er det ingen odelstingsproposisjon eller lignende forarbeid til de. Men forarbeidene til matloven kan gi oss en del opplysninger. De viser at man har hatt EØS-retten for øye. I odelstingsproposisjonen tas det opp elementer fra og vises til EUs forordning ”om generelle prinsipper og krav i fødevarelovgivningen”, som har samme vide perspektiv som matloven, jf. blant annet fortalens avsnitt (12).²¹ Det er trygg mat til forbrukerne som er det sentrale poenget med jord/fjord perspektivet. Et av virkemidlene her er merking. Forbrukerrådet peker på at denne paragrafen er særdeles viktig sett med forbrukerøyne.²² Forbrukerne er rettighetssubjekter etter denne bestemmelsen.

I merknader til bestemmelsene i lovforslaget, står det om § 10 at ”Første ledd gjennomfører

²⁰ St.meld. nr. 40 (1996-97) Kap 7.2.2

²¹ EP/Rdir 178/2002 EF

²² Ot.prp. nr 100 (2002-2003) s. 78

art. 16 i EU's Food Law".²³ Med "Food law" siktes det til forordning "om generelle prinsipper og krav i fødevarerlovgevingen", heretter omtalt som matvareforordningen.²⁴ Artikkel 16 er den artikkelen i forordningen som tar for seg merking, og annet som går inn under presentasjon. Det vesentlige her er at presentasjonen ikke skal "vildlede forbrukerne".

Det sies videre i forarbeidet at i tillegg skal forbrukerne ha mulighet til å foreta valg, og det vises til Food Law art. 8, hvor det sies at forbrukerne skal gis "grundlag for at træffe informerede valg". Denne setningen stammer igjen fra hviteboken av 2000, hvor man ønsker multilaterale retningslinjer på området med dette innhold, som skal sikre retten til å kunne ta "informerede valg".²⁵ "Food law" forordningen er ikke tatt inn i EØS avtalen enda, men ventes å bli det, tidligst mot slutten av 2007.²⁶

Jeg vil nå se på om de norske reglene samsvarer med EØS-reglene, slik at EØS-forpliktelsene våre er overholdt. Forskrift om merking av økologiske landbruksprodukter og næringsmidler, bare henviser til forordninger når det gjelder merking.²⁷ Da vet man at reglene er helt like. Men for de forskriftene jeg kommer inn på, er det utformet egne bestemmelser.

I merkeforskriften står det at mattilsynet kan dispensere fra forskriften, "forutsatt at det ikke vil stride mot Norges internasjonale forpliktelser, herunder EØS-avtalen", se § 26. I dette later det til å ligge en forutsetning om at det ikke er nødvendig å dispensere for å oppfylle EØS-forpliktelsene våre.

²³ Ot.prp.nr.100 (2002-2003) s. 142

²⁴ EP/Rdir 178/2002 EF

²⁵ Kom 99/ 719

²⁶ Mattilsynet.no (2007)

²⁷ (2005) Forskrift om økologiske landbruksprodukter mv.

3 Innledende bestemmelser

Jeg tar her for meg de innledende bestemmelsene om virkeområde og merkeplikt i merkedirektivet og i merkeforskriften.

3.1 Virkeområde

Som sagt ovenfor er virkeområdet til merkedirektivet næringsmidler ”der er bestemt til i uforandret stand at leveres til den endelige forbruger”, jf. artikkel 1,1. Når vi ser dette sammen med definisjonen i artikkelens nr. 3, b), så kan vi si at merkedirektivet regulerer ”færdigpakket levnedsmiddel”.

Merkeforskriften skiller også mellom ferdigpakkede og ikke-ferdigpakkede næringsmidler, jf. § 4, 2 ledd. Forskriften gjelder ikke næringsmidler som ikke er ferdigpakkede, men foretas likevel merking, skal kravene i forskriften overholdes, se 2 punktum.

Merkedirektivet overlater til medlemsstatene å fastsette de nærmere regler for ”angivelse” av opplysningene på ikke-ferdigpakkede næringsmidler, se artikkel 14. I den engelske utgaven av står det at medlemsstatene fastsetter de nærmere reglene for ”the manner in which the particulars specified in Article 3 and Article 4 (2) are to be shown”. Medlemsstatene er altså ikke gitt rett til å fastsette hvilke opplysninger som skal være med, men hvordan opplysningene skal fremgå.

Men det åpnes i artikkelens andre ledd for at medlemsstatene kan bestemme at opplysningene ”ikke gøres obligatoriske”, så fremt ”opplysningen til kjøper tilgodeses”.

I merkeforskriften er det ikke gjort noen unntak fra reglene ved eventuell merking av ikke-ferdigpakkede næringsmidler, så jeg behøver ikke å gå ytterligere inn i disse mulighetene til å gjøre unntak.

Direktivet gjelder også ved salg til restauranter, sykehus m.m. jf. direktivets artikkel 1, nr 2. "Etablissements" er gjerne mer kunnskapsrike når det gjelder næringsmidler enn forbrukere flest, og dermed mindre sårbare, men ikke nødvendigvis. Merkedirektivet definerer storhusholdning i § 3, nr. 3, og regulerer også salg til slike enheter.

3.2 Hva som skal være del av merkingen

Det er mye som etter omstendighetene kan måtte være en del av merkingen. Ved kosttilskudd skal for eksempel merkingen inkludere en "advarsel mot å innta mer enn anbefalt døgndose".²⁸ En slik advarsel er ikke med i merkingen av andre næringsmidler. Noe som derimot er med i merkingen av alle næringsmidler, er varebetegnelse.

Jeg kommer her inn på hva merkeplikten omfatter i merkedirektivet og i merkeforskriften. Der nevnes de elementene som skal være med i merkingen av næringsmidler generelt sett, slik som varebetegnelse. Noen av de elementene er heller ikke alltid med, deriblant bruksanvisning.

I merkedirektivet er det artikkel 3 som sier hva merkingen skal omfatte. Merkingen skal kun omfatte disse opplysningene, med forbehold for unntak i artikkel 4 til -17, se første ledd. Artikkel 4 nr. 2 gir hjemmel for å fastsette flere obligatoriske opplysninger for "bestemte levnedsmidler". Hvis det i merkingen generelt skulle komme med mange opplysninger, ville det kunne fortrenge de grunnleggende opplysningene.

Merkingen skal omfatte 10 punkt. Den norske merkeforskriften angir tilsvarende 8 punkt for hva merkingen skal omfatte, i sin § 4. De 8 punktene er varebetegnelse, ingrediensliste, nettoinnhold, holdbarhet, spesielle vilkår for oppbevaring m.m., produsent, bruksanvisning og alkoholinnhold.

²⁸ Forskrift om kosttilskudd (2004)

Men det er ingen forskjell i innhold mellom den norske bestemmelsen og EØS-bestemmelsen. Mens artikkel 3 har to punkt om ingredienser, herunder et særlig punkt om ”mængden av visse ingredienser”, sammenfatter den norske bestemmelsen dette i ett punkt. Den inkluderer der en henvisning til § 15 om ”kvantitativ ingrediensmerking”.

Artikkel 3 har også to punkt for merking med ”navn eller firmanavn, adresse og opprinnelse”, som § 4 har ett felles punkt om.

3.2.1 Forskjellig utforming av reglene

Artikkel 3 og § 4 er altså ikke utformet likt. Når medlemsland gjennomfører sine forpliktelser så vil ikke bestemmelsene være helt like i de forskjellige landene. Språkene har forskjellig ordstilling. Men man kan strukturere bestemmelsene på samme måte.

Medlemslandene velger som sagt ”formen og midlene for gjennomføringen” når det gjelder direktiver, jf. innledningen.

Det kan likevel være god grunn til å se på hvordan EØS-reglene og/eller reglene i andre EØS-land er utformet. Hvis det ikke er noe i veien med utformingen av EØS-regelen, for eksempel ut ifra et pedagogisk synspunkt, mener jeg man bør utforme reglene likt. Det letter arbeidet for de som skal forholde seg til reglene. Dansk rett har heller ikke utformet bestemmelsen om hva som skal være med i merkingen, slik som direktivet har gjort det.²⁹ Men de har blant annet tatt inn henvisning til eventuelle supplerende bestemmelser for ”kød og kødvarer”. De har altså samlet mer i forskriften sin enn norsk rett og EØS-rett har gjort. På denne måten blir det lettere å finne frem til reglene.

²⁹ Bekendtgørelse om mærkning m.v. af fødevarer (2005)BEK nr 1308 af 14/12/2005 § 10

4 Prinsipper for merkingen. Forbud mot villedning.

4.1 Samsvaret mellom regelverkene

I regelverkene finner vi en del prinsipper for merkingen.

I matlovens § 10 står det at merkingen skal gi "tilstrekkelig informasjon". I merkedirektivets fortale avsnitt (8), nevnes at "en detaljert mærkning" er "den bedst egnede". Tilstrekkelig informasjon og detaljert merking kan sees på som det samme.

Hva som er "tilstrekkelig informasjon" kan vanskelig bestemmes for evig og alltid. Vurderingen vil utvikle seg i tråd med tiden. Dagens kunnskap om allergi gjør for eksempel at "muligheten for å bruke samlebetegnelsen "grønnsaker" eller "kandisert frukt" " skal fjernes. Disse samlebetegnelsene vil ikke gi tilstrekkelig informasjon lenger. "Allergikere skal nå kunne se hvilke typer grønnsaker eller frukt som finnes i produktet".³⁰

Det er ikke nok at informasjonen er tilstrekkelig. Den må også være korrekt, slik at den ikke villeder forbrukerne.

Fortalen i merkedirektivet nevner mange prinsipper. I artiklene er forbudet mot villedning trukket frem. Artikkel 2 sier at merkingen må ikke være slik at den "vildleder kjøberne". Prinsippet om at forbrukerne ikke må bli villedet er blitt et av de sentrale prinsippene for næringsmiddelregelverket i EU.³¹ Villedning er en trussel mot informeringen av forbrukerne. Det sies i direktivets fortale avsnitt (6) at merkingsreglene bør først og fremst "opfylde kravet om at opplyse og beskytte forbrukerne".

Forbudet mot villedning ser vi igjen i den norske merkeforskriften, i § 5 om "prinsipper for

³⁰ Mattilsynet (2004)

³¹ O'Rourke (2005) s. 24

merking”, 1 ledd. Ovenfor så vi at forbudet mot villedning var fremhevet i forarbeidene til matloven, der det ble vist til matvareforordningen. Videre i bestemmelsen nevnes 4 punkt om hva som ikke er tillatt i merkingen. For eksempel er påstand om at varen ”lindrer sykdom”, ikke tillatt, se nr. 3.

§ 5 i merkeforskriften tilsvare og dekker artikkel 2 i merkedirektivet. Nr. 1 og 2 i § 5 tilsvare punkt ii) og iii) i artikkel 2, som omhandler det å tillegge et næringsmiddel bestemte egenskaper. Merkeforskriften har ikke punkt i) som går på villedning med hensyn til ”levnedsmidlets beskaffenhet”, for eksempel opplysning om ”oprindelsessted”. Men norsk rett har regler på dette området, for eksempel rundt forskrift om beskyttelse av opprinnelsesbetegnelser.³²

Artikkel 2 forbyr i b påstand om ”forebyggelse, behandling og helbredelse af en menneskelig sykdom”. Det kan tenkes at næringsmiddelet kan ha en forebyggende effekt, slik at en påstand om dette ikke er villedende. Da må påstanden forbys i seg selv. § 5 forbyr også slike påstander, i nr. 3.

I nr. 4 forbyr § 5 generell bruk av ”dietetisk” og lignende ord. Et slikt forbud kan vi ikke lese uttrykkelig av merkedirektivet, men det må antas å gjelde også her. Det har sammenheng med forbudet mot påstander om behandling av en menneskelig sykdom.

4.2 Mer om villedning

4.2.1 EF-rettspraksis om villedning

Betydningen av å villed i dagligtalen er å fremkalle en uriktig oppfatning. Dette gir ikke mye veiledning når man skal vurdere en konkret sak.

³² Forskrift om beskyttelse av betegnelser (2002)

Til merkedirektivet har vi en del rettspraksis. Merkedirektivet fra 2000 er som sagt etterfølger for et tilsvarende direktiv fra 1979, og det nye direktivet medførte ikke ”indholdsmæssige” endringer, jf. ovenfor. Derfor er rettspraksis til det gamle direktivet fremdeles aktuell.

I ”Kommissionen mot Tyskland” gjaldt det et tysk krav om supplerings av varebetegnelsen med en ingrediensopplysning.³³ Fra tysk side krevde man supplerings av varebetegnelsen for Béarnaisesaus, som ikke fulgte en tradisjonell oppskrift. En ”falsk” Bernaisesaus. Det måtte i produktens varebetegnelse fremgå at sausen var fremstilt fra plantefett, ”selv om det i forvejen fremgaar af den ingrediensliste” som det dagjeldende merkedirektivet påbød. Hjemmelen for dette var en generell bestemmelse som forbød salg uten ”tilstrækkelig klar mærkning” av næringsmidler, ”hvis beskaffenhet afviger fra almindelig handelspraksis”, se avsnitt 1. Det oppstod tvist da kravet ble gjort gjeldene ovenfor en produsent fra en annen medlemsstat. I den andre medlemsstaten var det ikke krav om supplerings av varebetegnelsen.

Artikkel 6 i det foregående merkedirektivet slo fast at det kan ”for bestemte levnedsmidler fastsaettes, at der sammen med varebetegnelsen skal vaere angivet en eller flere bestemte ingredienser”. Men det dreide seg her om en generell bestemmelse, og retten slo fast at man var utenfor artikkel 6, se avsnitt 18.

Man gikk inn på forbudet i EF-traktaten mot ”kvantitative importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning”, tidligere artikkel 30. Retten slo først fast at ”regler om, hvilke betingelser saadanne varer skal opfylde”, er uforenlig med artikkel 30 ”naar en saadan anvendelse ikke kan begrundes ud fra et alment hensyn, der gaar forud for hensynene til de frie varebevaegelser”, se avsnitt 30. Men det bemerkes videre, i avsnitt 31, at så lenge det ikke er foretatt ”nogen harmonisering paa faelleskabsplan”, er nasjonale foranstaltninger

³³ C-51/94 Kommissjonen mot Tyskland

som er ”noedvendige” for å sikre korrekte betegnelser forenlige med artikkel 30. Dette gjelder når formålet ”er at sikre korrekte betegnelser af produkter, som hindrer enhver forveksling hos forbrukeren, og som sikrer loyale handelstransaksjoner”.

For å at det tyske kravet om supplering av varebetegnelsen skulle stå seg, måtte det altså være nødvendig. I vurderingen av om det omtvistede kravet er nødvendig, nevnes det at forbrukerne, ”hvis valg af produkt afgoeres af dets sammensaetning”, antas da å lese ingredienslisten, og risikoen for villedning blir ansett for å være minimal, jf. avsnitt 34. I avsnitt 36 påpekes det at forbrukerne er sikret informasjonen ved ”den ingrediensliste, som ifølge direktivets artikkel 6 skal være angivet paa etiketten”. Kravet om supplering ble altså ikke ansett for å være nødvendig. Konklusjonen til EF-domstolen ble derfor at kravet var i strid med EU-retten (tidligere artikkel 30 i EF-traktaten). Forbrukerne ble tilstrekkelig informert, da plantefett fremgikk av ingredienslisten.

Man kan spørre om risikoen for villedning virkelig var minimal. Det kan tenkes at noen forbrukere ikke kjenner til at ”Bernaisesaus” også fremstilles med plantefett. Eller bare ser den vanlige betegnelsen, og antar at sausen er fremstilt på den tradisjonelle måten. Det man kan trekke ut av dommen om bedømmelsen av villedning, er at man ser merkingen under ett. Har man opplysningene i ett av elementene i merkingen, for eksempel ingredienslisten, kan risikoen anses for å være minimal.

Hvor høy risiko man aksepterer vil nok variere med konsekvensene av eventuell villedning. Hvis forbrukere tar feil av Bernaisesaus fremstilt fra plantefett og Bernaisesaus fremstilt på den tradisjonelle måten, er det nok ingen fare for liv helse. Hadde det derimot vært allergier å ta hensyn til ville man kanskje bare akseptere en risiko mindre enn minimal.

Enda en sak om villedning er saken mot Adolf Darbo AGC.³⁴ Denne avgjørelsen gjaldt en forespørsel fra en tysk rett om betegnelsen ”naturrein” kunne brukes om jordbærsyltetøy

³⁴ C-465/98 Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln eV mod Adolf Darbo AG

som inneholdt ”geleringsmidlet pektin”, og i tillegg noen spor eller rester av ”kadmium” og to ”pesticides”. Man lurte på om ”naturrein” var å anse som villedende, og dermed ikke kunne brukes. Betegnelsen var tillat i Østerrike, der syltetøyet var fremstilt. Men produsenten av syltetøyet, Adolf Darbo, møtte hindringer i Tyskland.

Drøftelsen gikk rundt artikkel 2 (som er den samme i det nye merkedirektivet), som forbyr villedning.

Ved bedømmelsen om villedning skal den nasjonale rett ta hensyn til ”den formodede forventning hos en almindeligt oplyst, rimeligt opmærksom og velunderrettet gennemsnitsforbruger”, se avsnitt 20. Når det gjelder pektin, må det antas ”at de forbrugere, hvis valg af produkt afgøres af sammensætningen af det produkt, de har til hensigt at købe, først læser ingredienslisten”. Her ser man igjen på merkingen under ett. Pektin fremgår av ingredienslisten, og dermed antar man at faren for villedning er minimal. Dessuten er pektin tillat i henhold til ”79/693/EØF af 24. juli 1979”.

Når det gjelder spor eller rester av ”kadmium” og to ”pesticides”, sier retten at det er ”uundgåelig” ”på grund af luftforureningen og forureningen af vandmiljøet”, se avsnitt 27. Og da disse finnes i mindre mengder i syltetøyet enn hva som er ”maksimalgrænseværdier, der er tilladt i alle medlemsstaternes forskrifter”, skulle det ikke være villedende å bruke betegnelsen ”naturrein”.

Domstolen konkluderer altså med at betegnelsen ”naturrein” ikke kan anses villedende, og at artikkel 2 om villedning følgelig ikke er til hinder for denne.

Adolf Darbo gjorde gjeldende at ”geleringsmiddel” var helt nødvendig ved fremstilling av syltetøy, se avsnitt 15, og at pektin var et velkjent ”geleringsmiddel”. At pektin var et velkjent ”geleringsmiddel” tyder på at man har flere ”geleringsmiddel” å velge mellom. Det er mange forbrukere som ikke leser ingredienslistene, og kanskje vet de ikke at man trenger ”geleringsmiddel”. Og de som leser ingredienslisten, vet kanskje ikke hva pektin er.

Betegnelsen "naturrein" ("purely natural") gir assosiasjoner til at alt kommer fra naturen, og det var strengt tatt ikke tilfeller her. Det er mulig at hensynet til fri flyt av varer, ble utslagsgivende her.

En tredje sak om villedning er "Gut Springenheide GmbH og Rudolf Tusky mod Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt".³⁵ Spørsmålet var om bruk av betegnelsen "6-korn - 10 friske æg", på ferdigpakkete egg fra "Gut Springenheide" var villedende. Drøftelsen var ikke knyttet til merkedirektivet, men betraktningene er relevante. "Ifølge selskabet indgår de seks pågældende kornsorter i hønsefoderblandingen med 60 %. En indlægsseddel i hver ægpakning fremhæver de kvaliteter, som æggene opnår på grund af dette foder", se avsnitt 9.

Det slås først fast at forordning nr. 1274/91 ikke er relevant i denne saken, se avsnitt 22. Her dreier det seg om påskrifter vedrørende fôr, og ikke påskrifter vedrørende produksjonsformer.

Ved bedømmelsen av om betegnelsen kan anses villedende, tas det utgangspunkt i "Rådets direktiv 84/450/EØF", som omhandler villedende reklame, se premiss 29. Retten fortsetter ved å komme så inn på tidligere rettspraksis, som har "taget den formodede forventning hos en almindeligt oplyst, rimeligt opmærksom og velunderrettet gennemsnitsforbruger i betragtning". Denne formodningen ble tatt i betraktning i Adolf Darbo-saken, jf. ovenfor. Hvis noen får en atypisk forventning behøver ikke konklusjonen å være at det er snakk om villedning.

Retten går videre inn på dom av "16. januar 1992", der domstolen slo fast at den omtvistede reklamen ville være villedende dersom et "betydeligt antal forbrugere" var uvitende, se avsnitt 34. I avsnitt 26 sier retten at det i mangel av fellesskapsbestemmelser er nasjonal rett som bestemmer "hvilken procentdel af forbrugerne der skal være villedt af en

³⁵ C-210/96 Gut Springenheide GmbH og Rudolf Tusky mod Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt

opplysning i en reklame, for at denne findes tilstrækkelig betydningsfuld til i givet fald at berettige et forbud". Retten oppsummerer, og lar den nasjonale domstolen ta endelig stilling til spørsmålet. Selv om Domstolen ikke tar stilling til spørsmålet selv, gjør den "betydeligt antal forbrugere" til en retningslinje. Når mange forbrukere er uvitende om virkeligheten, er merkingen sannsynligvis å anse som villedende.

En fjerde dom om villedning er straffesak mot "Yannick Geffroy og Casino France SNC".³⁶ Yannick Geffroy var innkjøper for Casino France SNC. Geffroy hadde solgt cider merket OD Pirat og Shock, under betegnelsen "cider", og i tillegg kun merket med fransk på skilt, og ikke på selve produktene. Franske myndigheter idømte Geffroy bøter for dette.

Den nasjonale retten ønsket å vite om fellesskapsretten var til hinder for nasjonal lovgivning, som bestemte at merkingen "ikke må vildlede køberen", "navnlig for så vidt levnedsmidlernes beskaffenhet", og forela spørsmålet for EF-domstolen.

Retten sier i avsnitt 17 at det er "åpenbart, at der intet er til hinder for, at selve ordlyden af denne fællesskabsbestemmelse gentages i den nationale lovgivning". Men det er den nasjonale rett som skal anvende en slik nasjonal bestemmelse i konkrete saker, jf. "kompetancefordelingen mellem Domstolen og de nationale retter", se avsnitt 18.

Hvis derimot opplysningene i saken virker "tilstrækkelige", og Domstolen mener løsningen er åpenbar, kan den dømme. Her begrenset Domstolen seg til å veilede. Og den veileder angående bruken av betegnelsen "cider", på drikke som ikke var alkoholisert, fremstilt på epler.

Det bemerkes i avsnitt 21, at den omstendighet at alkoholisert drikke under betegnelsen "cider", ikke er i overensstemmelse med kravene i en annen medlemsstat om fremstilling

³⁶ C-366/98 Straffesag mod Yannick Geffroy og Casino France SNC

av ”cider”, ”ikke i sig selv er tilstrækkelig til at forbyde dens markedsføring i denne medlemsstat under betegnelsen ”cider”. Det avgjørende er om produktet ”er så radikalt annerledes med hensyn til sammensætning eller fremstilling” at ”det ikke kan antages at tilhøre samme varegruppe”.

Den sier til slutt at i tilfelle av en mindre forskjell, ”er en passende mærkning tilstrækkelig til at give kjøber eller forbrukeren de nødvendige opplysninger”, se avsnitt 23. Det ser ut til at Domstolen her som i ”Kommissionen mot Tyskland” og i Adolf Darbo-saken ville godtatt en betegnelse som strengt tatt ikke er helt korrekt, så lenge opplysningene fremgår andre steder i merkingen. Når man kjøper Cider alkohol, er det vanlig å sjekke alkoholprosenten, så risikoen for villedning er nok noe mindre her.

Hensynet til at forbrukerne ikke skal bli villedet, har fått en sentral posisjon, jf. ovenfor. Det kan tenkes at på grunn av det vil EF-retten fremover vil vurdere merking, som kan være villedende, strengere.

4.2.1.1 Rekkevidden til EF-rettspraksis

EF-domstolens tolkning av villedning indirekte har relevans ved tolkingen av hva som er villedende i norsk næringsmiddelregelverk. Forståelsen av villedende i næringsmiddelregelverket vil ha overføringsverdi til andre områder av regelverket, der betraktningene ikke er særegne for næringsmidler. Det kan utformes prinsipper på næringsmiddelområdet, som vil kunne ha et større nedslagsfelt, og bli relevante for andre produkt.

Markedsføringsloven er nevnt som en av de tilgrensende lovene til matloven.³⁷ § 2 i denne loven rammer ”villedende forretningsmetoder”. Man kan tenke seg at EF-rettspraksis indirekte påvirker forståelsen av hva som er villedende i markedsføringsloven, gjennom å

³⁷ Ot.prp. nr 100 (2002-2003) s. 42

direkte påvirke den generelle forståelsen av hva som er villedende på næringsmiddelområdet.

4.2.2 Spesialforskrifter og Mozell-dommen

I de norske spesialforskriftene er det også en del regler om villedning. Jeg nevner noen for å få et bredere bilde av hva som er villedende, og jeg kommer inn på Mozell-dommen.

I forskrift om naturlig mineralvann og kildevann, rammer § 12 blant annet antydning av karakteristiske egenskaper som produktet "ikke har", særlig med hensyn til blant annet opprinnelse.³⁸

En Høyesterettsdom fra 1995 omhandlet en tvist om mineralvann og opprinnelse.³⁹ Det dreier seg om det norske ordmerket og figurmerket Mozell. Deutscher Weinfonds hevdet at dette innebar "en villedende og urettmessig henspilling på navnet Mosel, som er både et stedsnavn og en opprinnelsesbetegnelse" i Tyskland, og derfor måtte være forbudt ut ifra markedsføringslovens § 2.

Markedsføringslovens § 2 rammer enhver "framgangsmåte" som er "egnet til å påvirke etterspørselen etter eller tilbudet av varer", jf. første og andre ledd, så fremt den er "egnet til å villedde forbrukere". Merking er en mulig "framgangsmåte", og den vil da rammes av bestemmelsen, dersom den er "egnet til å villedde".

Høyesterett kom her til at ordmerket og figuremerket ikke var egnet til å villedde.

Førstvoterende kommer inn på varemerkeloven av 1910 sin § 25 om "fremkalde forveksling", se side 1916. Den ble avløst ved nettopp markedsføringsloven, men

³⁸ Forskrift om naturlig mineralvann og kildevann (2004)

³⁹ Rt 1995 1908

drøftelsen av villedelse knyttes til varemerkelovens § 14 første ledd nr 2. Der kreves at varemerket ”skal være egnet til å villede”. Det avgjørende må etter førstvoterendes syn være om ”det må regnes med at en ikke ubetydelig del av omsetningskretsen vil bli villedet”.

Aasland ser for seg at ordmerket kan ”skape visse assosiasjoner i retning av Mosel og moselvin”, men anser ikke dette for å rammes etter varemerkelovens § 14 nr. 2. ”. ”Visse assosiasjoner” er altså ikke nok med tanke på villedning. Men Aasland legger til at det er snakk om ”alkoholfri drikker i vareklasse 32”. Det kan tenkes at ”visse assosiasjoner” ville vært tilstrekkelig hvis det var snakk om alkoholholdige drikkevarer.

Figurmerket blir heller ikke ansett ”egnet til å villede”. Dette ut ifra ”den utforming figurmerket nå har” (med landskapstype og bebyggelse som ”fikk et mer nøytralt preg og godt kan tas for et norsk landskap”(s. 1909)). Det sentrale som dommen sier om villedning, er at ”det må regnes med at en ikke ubetydelig del av omsetningskretsen vil bli villedet”, for at det skal anses som villedning. Dette ligner på retningslinjen i Springenheide-dommen ovenfor, der man har med villedning å gjøre om et ”betydeligt antal forbrugere” er uvitende om virkeligheten bak merkingen.

Når mineralvannprodusenter viser til feil utvinningssteder, eller vil skape assosiasjoner til steder de ikke egentlig er forbundet med, vil dette ikke virke villedende likevel, hvis forbrukerne ikke kjenner til stedet. Men det ser ikke ut til at det er noe krav etter mineralvann-forskriften at forbrukerne faktisk blir villedet.

Voss-water, som både selges i Norge og utenfor, har sin opprinnelse i Setesdalen, Sør Norge, men heter likevel Voss.⁴⁰ Voss ligger lenger nord enn Setesdalen. Da Voss ikke er langt unna, kan man si at produksjonsforholdene er like nok til at navnet ikke kan anses som villedende. Det er ingen tvil om at kildevannet er rent.

⁴⁰ www.vosswater.com/

Forskriften om kosttilskudd har også bestemmelser om villedning.⁴¹ I § 6, står det blant annet at det er forbudt å ”gi inntrykk av at et balansert og variert kosthold generelt ikke gir tilstrekkelig tilførsel av vitaminer og mineraler”. Forskriften skal sikre ”redelig omsetning”, se formålsbestemmelsen § 1. Å gi et slikt inntrykk vil nok rammes etter merkeforskriftens forbud mot villedning, men en utdyping og påminnelse av forbudet mot villedning i spesialforskriftene kan være hensiktsmessig.

Forbudet mot å gi et slikt inntrykk er absolutt. Det er ikke snakk om en interesseavveining her. Interesseavveining vil derimot kunne være aktuelt der det dreier seg om interessene til produsentene. I en Høyesterettsdom fra 1994 dreide det seg om farge på emballasjen til legemidler.⁴² Siden det dreier seg om farge på emballasje vil vurderingen kunne være lik ved slik merking av næringsmidler. Merking omfatter produkt- eller varemerke angitt på emballasje, jf. definisjonen ovenfor. Førstvoterende bemerker at ”begge bestemmelsene i markedsføringsloven forutsetter en interesseavveining”(88). Det er §§ 1 og 2 det siktes til. Det sies i avsnitt (71) at det må tas hensyn til hva som er ”kommersielt nødvendig for å gi parallellimportøren en reell markedsadgang”. Det må veies ”mot de negative konsekvenser den kan ha for produktvaremerket eller varemerkeinnhavers omdømme”, avsnitt (76).

For at merking ikke skal være villedende, må næringsmidlene virkelig være i overensstemmelse med merkingen. Når det gjelder betegnelsene ”kvernet magert kjøtt”, stiller ”kvernet-kjøtt-forskriften” krav om at kjøttet virkelig er magert før denne betegnelsen kan brukes (fettinnholdet mindre eller lik 7 %), se § 25, siste ledd, og vedlegg I, I.⁴³ Bruk av betegnelsen ved høyere fettinnhold ville klart vært å fremkalle en uriktig oppfatning. Tilsvarende er det i forskrift om matpoteter tabell med størrelsen på potetene og de tilsvarende obligatoriske betegnelsene, se § 4.⁴⁴ Poteter som er større eller lik 65

⁴¹ Forskrift om kosttilskudd (2004)

⁴² Rt 2004 904

⁴³ Kvernet-kjøtt-forskriften (1998)

⁴⁴ Forskrift om matpoteter (1999)

med mer, skal ha betegnelsen ekstra store poteter.

De som skal kontrollere at kravene for betegnelse er oppfylt, må være pålitelige. Gabriele Jahn tar opp dette i artikkelen ”The reliability of Certification: Quality Labels as a Consumer Policy Tool”.⁴⁵ Kvalitetsstempelen ”rettferdig handel” blir ikke alltid brukt riktig.

5 Varebetegnelse

Varebetegnelse er som sagt et element av merkingen som alltid skal være med. Artikkel 5 i merkedirektivet regulerer hva varebetegnelse skal være. Her er 3 alternativer, men man kan ikke velge fritt mellom de. 1 ledd slår fast at varebetegnelse er den ”der er anvendt i de for dette levedsmiddel gældende fællesskapsbestemmelser”. Hvis man mangler en slik fellesskapsbestemmelse, er varebetegnelse den som er anvendt i ”de ved lov eller administrativt fastsatte bestemmelser”, se bokstav a. Hvis det heller ikke finnes en varebetegnelse anvendt i slike bestemmelser er det 3 alternative som kommer inn. Da skal varebetegnelse være det navn ”der har vundet hævde”, eller en ”beskrivelse av levedsmidlet”.

I tillegg til dette er det tillatt i ”afsætningsmedlemsstaten”, å anvende det som er varebetegnelse i ”producentmedlemsstaten”, jf. bokstav b. ”Producentmedlemsstat” er ikke definert her. Medlemsstatene i EU omfattes selvsagt. Men også EØS-medlemsstatene utenfor EU må være omfattet. Innenfor EØS skal medlemsstatene stilles likt.

I norsk rett er det merkeforskriftens § 9 som regulerer hva varebetegnelse skal være.

⁴⁵ Jahn (2005)

Norge, som et land utenfor EU, har ikke med det første alternativet i direktivet, nemlig varebetegnelse anvendt i felleskapsbestemmelser. Den har to alternativ for hva som skal være varebetegnelsen. I først punktum slår den fast at det er betegnelse fastsatt i lov eller som følger av sedvane som skal brukes. Betegnelse med opprinnelse i lov og betegnelse med opprinnelsen i sedvane, fremstår her som alternative. Sedvane kan i norsk rettskildelære ha samme rang som lov.

Hvis det ikke finnes en slik betegnelse skal varebetegnelsen være en "alminnelig kjent betegnelse" eller en beskrivelse, se andre punktum.

Hvis det importeres varer til Norge med varebetegnelse som ikke samsvarer med alternativene i § 9, så kommer bestemmelsens 4. ledd inn. 4 ledd sier at "lovlig varebetegnelse i et EØS-land kan brukes". Lovlig varebetegnelse i et EØS-land kan være varebetegnelse anvendt i "fællesskapsbestemmelser", jf. artikkel 5. Finnes det en slik betegnelse vil ikke den bare være lovlig, men også påbudt, hvis medlemsstaten er med EU.

Men betegnelsen må "følges av en beskrivelse" hvis den kan være "villedende", se 4.ledd siste punktum. Her ser vi eksempel på at hensynet til at forbrukerne ikke skal bli villedet, er sentralt. Også i direktivet må "producentmedlemsstatens varebetegnelse" eventuelt følges av "yderligere beskrivende opplysninger, se artikkel 5, bokstav b, 2 ledd. Og etter begge regelverkene kan slik betegnelse forbyes brukt, se siste ledd i § 9, og bokstav c i artikkel 5. Her er vilkåret at forbrukerne kan bli villedet, at ikke betegnelsen er "tilstrækkelige til at sikre korrekt opplysning af forbrukerne".

Forskrift om naturlig mineralvann og kildevann har en egen bestemmelse for varebetegnelse.⁴⁶ Dens § 9 sier at den skal være "naturlig mineralvann". Dette er eksempel på en betegnelse "fastsatt i eller i medhold av lov", jf. merkeforskriftens § 9 om varebetegnelse. Mineralvannforskriften regulerer også varenavn, i § 10. Det kreves at

⁴⁶ Forskrift om naturlig mineralvann og kildevann (2004)

stedsnavn som inngår i varenavn, for eksempel Imsdal, kun kan brukes ”dersom det vises til stedet der vannet utvides” m.m. Det kan være fristende å gi varen et navn som gir assosiasjoner til et utvinningssted, som man gjerne forbinder med sunnhet. Men dette godtas ikke etter ordlyden i forskriften, til tross for at forskriften i tillegg krever angivelse i merkingen av ”navnet på grunnsvannsforekomsten og utvinningstedet”, se § 11, 2 ledd. Etter denne forskriften godtar man ikke noe som isolert sett kan villedes, hvis merkingen under ett gir alle opplysningene. På denne bakgrunn tenker jeg at Voss-water som jeg nevnte ovenfor, ikke er i overensstemmelse med forskriften.

5.1.1 Tillegg til varebetegnelsen

I artikkel 5 nr 3 har direktivet en bestemmelse om supplerings av varebetegnelsen. Varebetegnelsen kan måtte suppleres med næringsmiddelets fysiske tilstand, eller den særlige behandling det har gjennomgått. Det er obligatorisk å opplyse om eventuell ioniserende stråling. Merkeforskriften har også en bestemmelse om tilleggsangivelse til varebetegnelse, ”ved særlige behandlingsmåter”, i § 10, 10a, 10b og 10c, og inneholder de samme reglene.

Men merkeforskriften følger opp med spesifikke krav som ikke har noe motstykke i direktivet. For eksempel skal varen merkes med ”inneholder søtstoff(er)”, der denne er tilsatt ett eller flere søtstoffer, se § 10, 3 ledd. Og for bordsøtningmiddel skal varebetegnelsen inneholde betegnelsen «basert bordsøtningmiddel »”, inkludert navnet på det aktuelle søtstoffet, jf. 6 ledd. Eksemplene er mange.

Disse kravene i den norske forskriften har derimot sitt motstykke i andre rettsakter. Som sagt er EØS-regelverket fremdeles litt uoversiktlig, med reglene på mange forskjellige steder. EU har et direktiv om ”sødstoffer til bruk i levnedsmidler”.⁴⁷ Dette er innlemmet i

⁴⁷ EP/Rdir 94/35 EF

EØS-avtalen.⁴⁸ Vi ser i artikkel 5 at direktivet har de samme reglene knyttet til ”bordsøtningmiddel”. Derfor er regelen om bordsøtningmiddel i merkeforskriften, som ikke finnes i det generelle direktivet om merking ovenfor, likevel ikke et tilleggskrav i forhold til EØS-retten.

Kravet om merking med ”inneholder søtstoff(er)” finnes ikke i direktivet om søtstoffer, selv om man skulle tro det hørte hjemme her. Dette finnes i Kommisjonens direktiv, om angivelse paa maerkningen af bestemte levnedsmidler af andre obligatoriske opplysninger end dem, der er fastsat i Raadets direktiv 79/112/EOEF”, se artikkel 1.⁴⁹ (Får kun opp bilaget der angivelsene står, ved å søke på konsoliderende tekster, og deretter gå inn på pdf). Leser man direktiv om søtstoffer, uten å finne kravet om merking med ”inneholder søtstoff(er)”, kan man tenke at det kravet ikke finnes i EU/EØS-retten. Derfor er det lite heldig at man ikke finner dette kravet der.

Kravet om merking med ”inneholder en fenylylananinkilde”, i merkeforskriftens § 10, 5 ledd, gjelder etter direktivet om søtstoffer kun ved ”sødestoffer til bordbrug”. Mens etter merkeforskriften kreves denne merkingen ved alle næringsmidler som inneholder aspartam. Også her finner man bare det komplette kravet om denne merkingen, ved å i tillegg undersøke direktivet om ”andre obligatoriske opplysninger”.

I merkeforskriften er det flere krav som ikke finnes i det generelle direktivet om merking. Produkt som inneholder koffein, ”som overstiger 150 mg/l” skal merkes med ”Høyt koffeininnhold” (med unntak for produkter basert på ”kaffe, te eller kaffe- eller teekstrakt”), jf. forskriftens § 10, 8 og 9 ledd. EU-motstykket til dette kravet finner vi i Kommisjonens direktiv om ”mærkning af levnedsmidler, der indeholder kinin, og levnedsmidler, der indeholder koffein”.⁵⁰ Dette er tatt inn i EØS-avtalen.⁵¹

⁴⁸ EØS-komiteens beslutning nr. 124/2004, punkt 15).

⁴⁹ Kdir 94/54/EF

⁵⁰ Kdir 2002/67 EF

⁵¹ EØS-komiteens beslutning nr 4/2003 og 5/2003 av 31. januar 2003

I artikkel 2 slås det fast at for drikkevarer med mer koffein enn 150mg/l skal ”Højt koffeinindhold” fremgå i samme synsfelt som ”salgsbetegnelse”. Og i artikkelens nr 2 fremgår det at ”stk 1 ikke finner anvendelse på drikkevarer fremstillet av kaffe, te, kaffeekstrakt eller teekstrakt, hvis salgsbetegnelsen inneholder ordet ”kaffe” eller te”.

Direktivet kom inn som en følge av vitenskapelige resultat som viste at for stort inntak av koffein (og kinin) blant annet kunne forandre atferden til barn permanent. Der var også noen uromomenter i forhold til kvinner som var gravide.⁵² Enten slike vitenskapelige resultat kommer fra Norge eller EU, så vil de, så lenge de er anerkjent, gjerne bli lagt til grunn over hele EØS-området. Spesielle krav som kun et medlemsland stiller, ut ifra ”den offentlige sundhed”, skyldes gjerne spesielle forhold i det landet, som ikke slår inn i andre medlemsland. Slike forhold vil nok være sjeldne.

Et eksempel på at et land vil forby varer, som i et annet land blir ansett for å ikke være en trussel mot forbrukernes sunnhet, er *Openbaar Ministeries v J J J van der Veldt*⁵³. Denne kommer jeg tilbake til nedenfor i forbindelse med ingredienser og mengde. Her ble et krav som ikke ble ansett nødvendig i en annen medlemsstat, godkjent av EF-domstolen. Det ser derfor ut til at det ikke må være noe særegent ved et lands forhold for at man skal kunne stille strengere krav. Det kan tenkes EU/EØS-reglene gir for dårlig beskyttelse generelt sett, og at flere land burde stille strengere krav. Men at andre land følger direktivet, kan tyde på at direktivet gir nok beskyttelse.

Forskrift om krav til kvernet kjøtt og tilberedt kjøtt og hygiene ved produksjon m.v. sier i § 25 nr 3 at varebetegnelsen eventuelt skal være ”med henvisning til den forskrift varebetegnelsen er fastsatt i henhold til”. En henvisning til den aktuelle forskriften kan gjøre eventuelle kontroller enklere.

⁵² O'Rourke (2005) s. 66

⁵³ Sak C-17/93 Straffesag mod J.J.J. Van der Veldt

6 Ingrediensliste og mengde

6.1 Ingrediensliste

Artikkel 6 omhandler ingrediensliste, og er den mest omfattende artikkelen i direktivet. Ingrediens er definert i nr 4. Ingrediens kan defineres som en bestanddel, for eksempel i et næringsmiddel, som er en del av råvareinnholdet.⁵⁴ Jordbær er for eksempel en del av råvareinnholdet i jordbærsyltetøy. Tilsetningsstoffer som fargestoffer vil falle utenfor en slik definisjon. Med råvarer mener man i hovedsak produkter som kommer rett fra naturen.

Men av artikkel 6 nr. 4 ser vi at ”tilsetningsstoffer” er omfattet. Det skilles ikke mellom forskjellige tilsetningsstoffer. Det avgjørende er om den aktuelle komponenten ”anvendes ved fremstilling eller tilbereding” og ”fortsatt er til stede i det ferdige produkt”. Også ingredienser i en ingrediens skal fremgå av ingredienslisten. Ingredienslisten skal omfatte ”samtlige ingredienser” i næringsmiddelet. Det samme gjelder i merkeforskriften, se § 3 ”definisjoner”, nr. 5. Definisjonen i de 2 regelverkene er helt lik.

Det er § 11 i merkeforskriften, som regulerer ingredienslisten nærmere. Denne er utformet annerledes enn direktivets artikkel 6. Vi må derfor gå litt frem og tilbake for å se om reglene er de samme.

Merkeforskriften har for eksempel en bestemmelse om ”forlenget holdbarhet” mellom bestemmelsene som går på ingrediensmerking. Mens direktivet har alt om ingrediensmerking samlet i artikkel 6.

⁵⁴ Magne Rommetveit (1993)

Ingredienslisten skal innledes av en tekst hvor ordet ”ingrediens” inngår, se artikkel 6, nr. 5. Dette kravet finner vi igjen i merkeforskriftens § 11, 1. Og også i merkeforskriften skal ingrediensene angis etter vekt.

Artikkel 6 sier i innledningen at ingrediensene skal angis i henhold til artikkelen og vedlegg I, II, III og IIIa. Vedlegg I gir samlebetegnelser som kan erstatte ”angivelse av den spesifikke betegnelse”, for eksempel samlebetegnelsen ”krydderblandinger” for krydder som ikke overstiger 2 % av næringsmidelets vekt. Forskriften har et tilsvarende vedlegg, I, som samsvarer helt med direktivets vedlegg I, bortsett fra at ”dextrose” ikke finnes i merkeforskriftens vedlegg.

I merkedirektivets vedlegg II, listes opp kategorier av tilsætningsstoffer, som kan benyttes, for eksempel antioksidant. Kategoriene er de samme i merkeforskriftens vedlegg II. De er bare gitt i en litt annen rekkefølge der. Merkeforskriftens vedlegg II har også samme regler for angivelse av aromaer som direktivet har i vedlegg III. Den eneste forskjellen er at direktivet viser til ”Rådets direktiv 88/388/EØF” for liste over hvilke aromaer som kan inngå i ”naturlig” aroma, mens merkeforskriften viser til forskrift om aromaer til bruk i næringsmidler, som liste over hvilke aromaer som kan inngå i ”naturlig” aroma.

Artikkel 6 nr. 2, gjør unntak fra kravet om ingrediensliste for ”frisk frukt og friske grønnsager” osv. Merkeforskriften har ”unntak fra krav om å merke med ingrediensliste” i § 14, og svarer ordrett til artikkel 6 nr. 2.

Merkeforskriften har krav som ikke har motstykke i merkedirektivet i § 11, nr. 7. ”Kinin og/eller koffein brukt som aroma i produksjon og tilberedelse av næringsmidler må nevnes med navn i ingredienslisten rett etter ordet aroma”. I Kommissionens direktiv om ”mærkning af levnedsmidler, der indeholder kinin, og levnedsmidler, der indeholder koffein”, som vi nevnte ovenfor i forbindelse med tillegg til varebetegnelse, stilles det

samme kravet, i artikkel 1.⁵⁵

Merkeforskriften krever også angivelsen ”inneholder lakris, personer med høyt blodtrykk bør unngå for stort inntak”, der for eksempel sukkervarer inneholder 4g/kg lakris eller mer, se § 11 punkt 10. Dette er veldig tydelig begrunnet ut ifra hensynet til helse. Høyt blodtrykk kan være livsfarlig. Men også sukkervarer og drikkevarer som inneholder 100mg/kg eller 10mg/l lakris eller mer må merkes ”inneholder lakris”(dersom ikke ”lakris” allerede fremgår av varebetegnelsen eller ingredienslisten”).

Kommissionens direktiv som ”angår mærkning af visse levnedsmidler, der indeholder glycyrrhizinsyre og ammoniumsalt heraf”, slår fast de samme reglene.⁵⁶

Videre i artikkel 6, slår nr. 6 fast at ingrediensene skal ”betegnes ved deres spesifikke navn” i overensstemmelse med artikkel 5 om varebetegnelse. Man snakker altså om varebetegnelse også i tilknytning til ingrediensene i næringsmiddelet. Ingredienser som faller inn under en kategori i ”bilag 1”, kan ”dog” ”betegnes alene ved navnet på denne kategori”, når de inngår i et annet næringsmiddel. Det samme gjelder etter merkeforskriftens § 12 nr. 4.

6.1.1 Avgjørelse fra EF-domstolen

Det ble i 1994 avsagt en dom vedrørende et nasjonalt krav om å angi ingredienser med spesifikk betegnelse, i saken ”Openbaar Ministeries v J J J Van der Veldt”⁵⁷. En nederlandsk baker, Van der Veldt, solgte bakervarer i Belgia. Det ble reist straffesak mot Van de Veldt, med påstand om at han solgte varer som ikke var i overensstemmelse med belgisk lovgivning.

⁵⁵ Kdir 2002/67 EF

⁵⁶ Kdir 2004/77 EF

⁵⁷ Sak C-17/93 Straffesag mod J.J.J. Van der Veldt

I Nederland, hvor produktet hadde sin opprinnelse, hadde man benyttet en hjemmel i det tidligere merkedirektivet, til å unnlate å gjøre merking med spesifikk betegnelse obligatorisk., jf. avsnitt 6. Samlebetegnelsen ”konserveringsmiddel” var tilstrekkelig etter nederlandsk rett.

Men samlebetegnelsen var ikke tilstrekkelig etter belgisk rett. I Belgia krevdes det at angivelse at samlebetegnelsen ble etterfulgt av ”den spesifikke betegnelse”. Domstolen slo fast i avsnitt 23, at dette kravet var omfattet av forbudet i mot kvantitative importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning, tidligere artikkel 30 i EF-traktaten.

Det bemerkes heretter at ”dommen af 5. oktober 1977”, slår fast at nasjonale bestemmelser vedtatt i fravær av fellesskapsbestemmelser, kun er gyldige i det omfang de er ”nødvendige” for å beskytte ”de almene hensyn, der anføres i traktatens artikkel 36, eller for at tilgodese tvingende hensyn til, bl.a., forbrukerbeskyttelse”, se avsnitt 24. Er bestemmelsene nødvendige i forhold til disse hensynene, må det anerkjennes at de kan ”udgøre en hindring for den frie bevægelighed”, og det vises til Tedeschi dommen, i avsnitt 25.

Videre avgjøres det om kravet som ikke anses nødvendig i Nederland, vil kunne anses nødvendig i Belgia. Man vurderer om kravet kan begrunnes i ”tvingende hensyn”. Retten kommer inn på fortalen i det tidligere merkedirektivet, som sier at merking skal ”først og fremmest opfylde kravet om at opplyse og beskytte forbrukerne”. Og det tvingende hensyn som her refereres til er forbrukerbeskyttelse, se avsnitt 29. Når det gjelder valg av middel vises det til tidligere praksis som slår fast ”at mærkning er et af de midler, der er mindst restriktive for varers frie bevægelighed inden for Fællesskabet”.

På denne bakgrunn kom EF-retten til at Belgia hadde rett til å forby salg av de nederlandske bakervarene. Det er altså mulig å vinne frem med et krav, som i andre land

ikke anses nødvendig. Her ble det godkjent fordi kravet bidro til forbrukerbeskyttelse.

6.2 Mengden av ingrediensene

Artikkel 7 gjelder angivelse av mengden til ingrediensene. Krav om mengdeangivelse av ingredienser, er en naturlig forlengelse av kravet om ingrediensliste. Hvilken effekt ingrediensen har på næringsmiddelet kommer an på mengden av den. Det kreves ikke alltid mengdeangivelse av de forskjellige ingrediensene. Utgangspunktet etter artikkel 7 er at mengden skal angis når ingrediensen inngår i varebetegnelsen eller ”sædvanligvis af forbrugeren forbindes” med denne, når ingrediensen ”fremhæves” m.m. Når forbrukerne vurderer en bestemt fordi den innehar en bestemt ingrediens, skal de ha muligheten til å sjekke at denne ingrediensen nevneverdig er med. Merkeforskriften er helt lik her, se dens § 15.

Merkedirektivet har en del unntak fra kravet om mengdeangivelse. I artikkel 7 nr. 3 bokstav c, gjøres det unntak for fruktblandinger, der ingen del vektmessig utgjør en hovedbestanddel. Merkeforskriften har samme unntak i § 15a nr. 4. Og merkedirektivet åpner også for unntak fra kvantitativ ingrediensmerking, hvor det følger av spesifikke ”fælleskabsbestemmelser”, jf. bokstav b. Her er det tilsvarende i merkeforskriften unntak ”hvor det følger av særfor skrift”, jf. § 15 a nr 5. De unntakene i fellesskapsbestemmelsene som direktivet gir anvendelse, blir gjerne tatt inn i våre spesialforskrifter.

Mengden av ingrediensene, uttrykt i prosent, skal svare til andelen på tidspunktet, ”hvor de anvendes”, jf. artikkel 7, punkt 4. I merkeforskriften skal prosenten i stedet svare til andelen på ”produksjonstidspunktet”, med unntak nevnt i § 15 b. Det er mengdene på anvendelsestidspunktet som er av betydning for forbrukerne, og jeg ser ingen grunn til at det norske regelverket skal være annerledes her. Men unntaket i § 15 b foreskriver angivelse i henhold til ferdigvaren for mange tilfeller hvor mengdeforholdet endrer seg etter produksjonstidspunktet. Og der mengdeforholdet ikke endrer seg etter produksjonstidspunktet har det ingenting å si at ikke anvendelsestidspunktet er lagt til

grunn for beregningene. Men merkeforskriften bør utformes slik at den ikke bare i realiteten samsvarer med merkedirektivet, men også formelt sett.

I straffesaken ”Openbaar Ministeries v J J J van der Veldt”, som jeg nevnte ovenfor, dreiet det seg også om mengden av ingredienser.⁵⁸ Bakervarene fra Nederland inneholdt 2,11 % salt. Etter nederlandsk lovgivning var det nok at saltinnholdet ikke oversteg 2,5 %. Men etter belgisk lovgivning måtte saltinnholdet ikke overstige 2 %.

Retten vurderte først om bestemmelsen om maksimalinnhold på 2 % var en ”foranstaltning med tilsvarende virkning” i forhold til den tidligere artikkel 30 i EF-traktaten, når denne får anvendelse ved innførsel av varer fra andre medlemsstater. Retten slo fast i avsnitt 11 at regelen kan ha til følge at det i Belgia ”bliver umulig at selge brød og andre bagerivarer med oprindelse i andre medlemsstater”. Bakervarer kan da måtte ”fremstilles forskelligt alt etter bestemmelsessted”. Retten konkluderte derfor med at bestemmelsen var ”foranstaltning med tilsvarende virkning” etter tidligere artikkel 30 i EF-traktaten.

Retten undersøkte om restriksjonen kunne begrunnes i ”forbrukernes sundhed”, og dermed godtas. Retten slo fast at det var tilstrekkelig at det forelå en risiko, men denne måtte måles på grunnlag av ”relevante videnskabelige undersøgelser”, se avsnitt 19. Belgiske myndigheter hadde ikke fremlagt ”videnskabelige opplysninger” til støtte for at 2,11 % salt ville være skadelig. De hadde bare begrunnet det med ”generelle betragtninger”. Dessuten kunne belgiske myndigheter ”blot have foreskrevet en passende mærkning”, og ble da ikke ansett for å ha oppfylt ”proportionalitetsprincippet”. Etter dette konkluderer EF-domstolen med at bestemmelsen ikke kunne anses ”begrundet i hensynet til beskyttelse af den offentlige sundhed”, og dermed var i strid med tidligere artikkel 30 i EF-traktaten.

Skal man vedta ”ikke-harmoniserte nationale bestemmelser” om mengden av ingredienser må dette altså baseres på vitenskapelige undersøkelser, og bestemmelsen må overholde

⁵⁸ Sak C-17/93 Straffesag mod J.J.J. Van der Veldt

proporsjonalitetsprinsippet.

6.2.1 Norske forskrifter og mengdeangivelse

I forskrift om kosttilskudd gis det et eget vedlegg 1 med ”enhetene som skal benyttes” ved deklarasjon av mengdeinnhold, jf. forskriftens § 8, 1 ledd.⁵⁹ Vitamin K er nevnt i dette vedlegget, og kan deklarerer her, i motsetning til etter forskrift om deklarasjon av næringsmidler, se dens § 8, 1 ledd.⁶⁰ For noen vitaminer og mineraler skal mengdeinnholdet også angis som prosentandel, jf. § 8, siste ledd.

Merking med mengde foreskrives også i forskrift om kjøttråvarer og kjøttprodukter.⁶¹ Forskriftens § 3 påbyr merking av fettinnhold, ”ved frambud av ferdigpakkede deiger og kjøttfarseprodukter skal fettinnholdet angis på pakningen”. Det er riktigst å kalle det her for deklarasjon av næringsinnhold, jf. definisjonen av dette i forskrift om deklarasjon av næringsinnhold.

Merkingen av fettinnholdet er det eneste påbudet i forskriften. Det er det eneste påbudet også i forskrift om produkter framstilt av blandinger av findelte animalske råvarer eller blandinger av findelte animalske og vegetabilske råvarer.⁶² Dens § 2 slår fast at ved omsetning av ferdigpakkede blandingsprodukter ”skal fettinnholdet angis på pakningen”.

I de to forskriftene sies det ikke noe om hvordan fettinnholdet skal angis, kun at det skal angis. Disse kravene stiller altså ikke spesifikke krav til hvordan merkingen skal fremgå. Man kan etter ordlyden både angi innholdet i gram og prosent. Men de generelle

⁵⁹ Forskrift om kosttilskudd (2004)

⁶⁰ Næringsdeklarasjonsforskriften (1993)

⁶¹ Kjøttvareforskriften (1983) Forskrift om kjøttråvarer og kjøttprodukter

⁶² Blandingsproduktforskriften (1983) Forskrift om produkter framstilt av blandinger av findelte animalske råvarer eller blandinger av findelte animalske og vegetabilske råvarer (1983)

prinsippene for merkingens utforming vil gjelde også her. Hvilket fettinnhold et næringsmiddel har kan være av stor betydning for forbrukernes sunnhet, og det er derfor viktig at merkingen er tydelig. Merkeforskriften fastsetter i § 7 at ”merkingen skal være lett synlig, lett leselig og uutslettelig”, og dette må gjelde for all merking.

I stedet for å opprette 2 forskrifter, for kun å påby merking av fettinnhold, kunne påbud om merking av fettinnhold tas inn i merkeforskriften. Når forskrifter blir vedtatt eller endret, er det en rekke institusjoner som får anledning til å uttale seg. Et spørsmål om struktur og plassering, var eksempelvis oppe i forbindelse med høringsbrev angående ”utkast til forskrift om endring av merkeforskriften”⁶³. Endringen som ble foreslått var ny § 23a, ”krav om angivelse av navn på virksomhet og type produksjon for animalske produkter produsert i Norge”. I høringsbrevet ble det sagt at alternativene som ble vurderte var ”endring av merkeforskriften, endring av forskriftene som har krav til stempelmerking og identifikasjonsmerking og egen forskrift”. Det ble videre sagt at ”valget har falt på å eventuelt endre merkeforskriften da både den og det nye merkekravet er begrunnet i forbrukerhensyn”. Ved å ta inn korte bestemmelser i merkeforskriften i stedet for å opprette egne forskrifter bidrar man til at antall forskrifter blir mindre. Bestemmelsene blir ikke like synlige da, men bestemmelsene er på linje med mange andre relevante bestemmelser, som bør fremheves likt. Når man finner alle relevante krav på et sted, er det mye lettere å jobbe med de. Jeg er derfor av den oppfatningen at valget om å ta bestemmelsene inn i merkeforskriften er det beste, og at dette også bør vurderes med hensyn til kravet om merking av fettinnhold.

6.3 Nettoinnhold

Nettoinnhold er den totale mengden av næringsmiddelet. Det er mengden av alle ingrediensene til sammen.

⁶³ Mattilsynet (2005)

I merkedirektivet er det artikkel 8 som regulerer nettoinnhold. Måleenhetene er ”liter, centiliter, milliliter eller kilogram og gram”, alt etter om det er flytende varer eller andre varer. Det tillates i 2 ledd at nasjonale bestemmelser kan gjøre unntak fra dette, så fremt det ikke finnes ”fællesskapsbestemmelser” som regulerer dette. Her tilpasser EU seg til eventuelle særegenheter i medlemslandene. Men den tillater kun unntak ved nasjonale bestemmelser ”der gjelder for bestemte levnedsmidler”.

Når merkedirektivet åpner for unntak her, bør merkeforskriften også gjøre dette. Merkeforskriften, gjør måleenhetene som er nevnt i direktivet obligatoriske, jf. ”skal” i § 16. Mattilsynet kan dispensere fra kravene i forskriften, jf. § 26. Direktivet gir rett til i punkt 2 å la nettoinnholdet være ”gennemsnittlig indhold”. Det sier ikke merkeforskriften noe om. Kanskje kan det være aktuelt med dispensasjon også her.

Eventuelle nasjonale unntaksbestemmelser som andre land fastsetter, vil måtte fastsettes etter ”de i artikkel 19 fastsatte procedure”, som blant annet betyr at Kommisjonen ”hører medlemsstatene”. Og fellesskapsbestemmelser som gjør unntak vil være grundig gjennomarbeidet.

Videre i artikkel 8 reguleres ”ferdigpakning”, som inneholder to eller flere enkeltpakninger, særskilt. Man kan slippe å merke med ”det samlede nettoindhold”. Det samme gjelder etter merkeforskriften, se § 16, nr. 3.

Næringsmidler som normalt ”sælges stykvis”, har direktivet spesialbestemmelse om i artikkel 8 punkt 3. Spesialbestemmelsen tillater medlemsstatene å gjøre unntak fra krav om merking av nettoinnhold. Merkeforskriften har gjort unntak for ”vitamin- og mineraltilskudd og lignende produkter, som omsettes i form av tablett” eller lignende, jf. nr. 4 i § 16, og har da ikke gått lenger enn merkedirektivet tillatter.

Direktivet krever angivelse av netto drenet vekt ved næringsmidler, som er i fast form i en

lake, jf. artikkel 8 nr. 4. Her menes lake som er ”uvesentlig i forhold til varens hovedbestanddele”, se artikkel 8 punkt 4. Etter merkeforskriften angivelse av netto drenet vekt ”dersom laken ikke er avgjørende for kjøpet”, se § 16 punkt 2. Dette skulle være i overensstemmelse med direktivet.

Når nettoinnholdet er under 5 g eller 5 ml er det ikke nødvendig å merke med nettoinnhold etter noen av regelverkene, se artikkel 8, nr. 5 og § 17, nr. 3. Men direktivet åpner for unntak også over 5 g eller 5 ml. Da bør man ta inn en tilsvarende åpning i merkeforskriften.

7 Holdbarhet, oppbevaringsforskrifter og bruksanvisning

7.1 Holdbarhet

Holdbarhet opplyser om hvor lenge et næringsmiddel antas å kunne spises/drikkes.

Merkedirektivet skiller mellom to angivelsesmåter for holdbahet. Angivelsen på formen ”mindst holdbar til” er hovedregelen, se artikkel 9, punkt 1. Denne brukes for de fleste næringsmidler.

Når det gjelder næringsmidler som ”etter en kort periode kan udgøre en umiddelbar risiko for menneskers sundhed”, brukes angivelsen ”siste anvendelsesdato”, se artikkel 10. Det dreier seg om ”meget letfordærlige” næringsmidler. Ser vi på den norske oversettelsen av direktivet, ser vi at ”meget letfordærlige”(”highly perishable” i den engelske versjonen), er oversatt til lett bederfelige.⁶⁴ Det er altså lett bederfelige næringsmidler, som skal

⁶⁴ lovdata.no

merkes med holdbarhet på formen ”siste anvendelsesdato”. Merkeforskriften er helt i overensstemmelse med dette, se § 18.

Datoen skal bestå av ”dag, måned og år i den nævnte rækkefølge”, jf. Artikkel 9 nr. 4 og §§ 18 og 19, 2 ledd. Hvordan man skriver datoer, varierer mellom forskjellige land. EØS-retten åpner ikke for andre rekkefølger her, og den norske regelen er i overensstemmelse med dette.

For næringsmidler med holdbarhet under 3 måneder er det tilstrekkelig å angi dag og måned, se artikkel 9, nr. 4 andre ledd. Når holdbarheten ikke er under 3 måneder, men over, er det tilstrekkelig å angi måned og år, se samme bestemmelse. Merkeforskriften er i tråd med dette, se § 19, 2 ledd. Det er vanskelig å vite hvilken kategori matpoteter hører under. Er det tilstrekkelig å angi dag og måned, slik det er for næringsmidler med holdbarhet under 3 måneder? Forskrift om matpoteter klargjør dette i § 5 om merking.⁶⁵ Der sies det i nr. 3 at holdbarheten skal angis med ”dag, måned”.

Når holdbarhet skal angis som ”siste forbruksdag”, skal siste forbruksdag skrives på en bestemt måte innenfor det valgte språket, jf. Oppregningen i artikkel 10, punkt 2. Det står ikke noe for norsk eller andre språk utenfor EU. Men vi ser av ”sista förbrukningsdag”, at siste forbruksdag er det som skal skrives på norsk, og merkeforskriften påbyr ”siste forbruksdag”, i § 18, første ledd.

Merkedirektivet har en liste med næringsmidler som ikke behøver holdbarhetsmerking, for eksempel bakervarer, i artikkel 9, nr. 5. Den tilsvarende listen i merkeforskriften § 20, er identisk med denne, men plasseringen er ulik.

Hvor lang holdbarhet et produkt har kommer an på produksjonsdato. Forskrift om krav til kvernet kjøtt og tilberedt kjøtt og hygiene ved produksjon m.v. nr 2 krever angivelse av

⁶⁵ Forskrift om matpoteter (1999)

”produksjonsdato”, for emballerte produkter som ikke er ”bestemt til forbruker”.

7.2 Oppbevaringsforskrifter

Om nødvendig skal ”oppbevaringsforskrifter” supplere merkingen, se artikkel 9 nr. 3 siste ledd. Ved lett bederlige næringsmidler er merking med ”oppbevaringsbetingelser” obligatorisk, se artikkel 10, nr. 2, siste ledd. For andre næringsmidler skal oppbevaringsforskrifter ”om nødvendig” supplere merkingen, for å sikre holdbarheten, jf. artikkel 9, nr. 3, siste ledd. Samme regler følger av merkeforskriftens § 18, 2 ledd og § 19, 3 ledd.

Men i merkeforskriften kommer det videre et spesialkrav ved dypfryste næringsmidler. Der skal det merkes med ”anbefalt oppbevaringstid ved andre aktuelle oppbevaringstemperaturer”, se siste ledd i § 19. Det kan blant annet være av interesse å vite hvor lenge man kan oppbevare et dypfrost næringsmiddel i kjøleskap. Dette kravet er absolutt og ikke eventuelt. I mange tilfeller vil dette også kreves i forhold til kriteriet ”om nødvendig”.

I EØS-retten finner vi spesifikt krav om angivelse av oppbevaringstemperatur i Rådets direktiv om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om ”dybfrosne levdsmidler”, artikkel 8, 1b).⁶⁶ Direktivet er tatt inn i EØS-avtalen.⁶⁷ Men dette direktivet krever ikke angivelse av oppbevaringstid, og det ved ”andre aktuelle oppbevaringstemperaturer”. Da krever norsk rett mer enn EØS-retten. Jeg har nemlig ikke funnet noe motstykke i EØS-retten til dette kravet.

For matpoteter er det gjort klart at oppbevaringsmåte skal angis, jf. forskrift om matpoteter § 5 nr. 4. I forskrift om krav til kvernet kjøtt og tilberedt kjøtt og hygiene ved produksjon,

⁶⁶ Rdir 89/108 EØF

⁶⁷ EØS-komiteens beslutning nr. 43/2005 av 11. mars 2005.

ser vi at transport og lagringstemperatur skal angis, jf. § 25 nr. 4. Disse faktorene er av stor betydning for holdbarheten av kjøttet.

7.3 Bruksanvisning

Bruksanvisning er gjerne ikke forbundet med næringsmidler. Men det er flere næringsmidler som må merkes med bruksanvisning, for eksempel næringsmidler beregnet til bruk i energibegrenset kost for vektreduksjon.

Direktivet foreskriver bruksanvisning når næringsmiddelet ellers ikke ”vil kunne anvendes på rette måte”, jf. artikkel 3, nr 9 og artikkel 11. I den norske oversettelsen av direktivet står det ”brukes på en riktig måte”. I den engelske utgaven står det ”appropriate use”, som oversatt er hensiktsmessig bruk. I merkeforskriften kreves det bruksanvisning ”dersom det er nødvendig for at næringsmiddelet skal kunne brukes på en hensiktsmessig måte”. Bruksanvisning kreves altså i samme tilfellene etter både merkeforskriften og direktivet.

Det står ikke noe i merkeforskriften om hvordan bruksanvisningen skal utformes, men den må utformes slik ”at levedsmidlet kan anvendes på rette måte”, slik som det står i artikkel 11. Utformingen må ha sammenheng med formålet.

I merkeforskriftens sies det i tillegg at dypfryste næringsmidler skal merkes med ”bør ikke fryses på nytt etter opptining”, se § 22, 2 ledd. Et slikt krav finner vi ikke uttrykkelig i merkedirektivet. Om vi igjen går til rådets direktiv om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om ”dybfrosne levedsmidler”, finner vi i dets artikkel 8, kravet om å merke at dypfryste næringsmidler ”må ikke nedfryses igjen etter opptøning”, jf. siste ledd. Men direktivet er mer fleksibelt, for det foreskriver ikke akkurat denne setningen, men en setning ”af typen”. Da bør norsk rett også åpne for at det kan skrives på flere måter. Merkeforskriften er ikke helt i overensstemmelse med EØS-retten her.

8 Opprinnelse m.m.

Hvor næringsmiddelet kommer fra, opprinnelse, kan si mye om et næringsmiddel, og hvis man har tilbakemeldinger å gi om et næringsmiddel, må man vite hvor det kommer fra.

Merkedirektivet påbyr i artikkel 3 merking med navn/firmanavn, adresse og opprinnelse, se nr. 7 og nr. 8. Merkeforskriften er i overensstemmelse med dette, jf. § 21. Navn/firmanavn og adresse er en del av opprinnelsen i vid forstand. Men her er det opphavssted man mener med ordet opprinnelse.

Ordene “der er etablert inden for Fællesskabet” i artikkel 3 nr. 7, refererer seg kun til selger, jf. sak ”Provincia autonoma di Trento et Ufficio del medico provinciale di Trento mod Dega di Depretto Gino Snc”, avsnitt 19.⁶⁸ Opplysninger om forhandler skal ikke nevnes hvis denne er etablert utenfor fellesskapet. Formålet at det skal være lett for forbruker ”at optage kontakt”, vil ikke oppfylles med forhandler utenfor fellesskapet. Fabrikant og pakkevirksomhet er det derimot enklere å komme i kontakt med, så de kan nevnes også der det eksisterer utenfor fellesskapet, jf. avsnitt 18. Her ser vi altså igjen hensynet til forbrukerne.

Merkeforskriften § 21 om opprinnelse blir korrigert i forhold til matpoteter. I forskrift om matpoteter skal både produsent og pakkevirksomhet angis, se § 5, nr. 5. Etter merkeforskriften er for eksempel navn, og adresse til produsent nok, slik som etter merkedirektivet.

I merkeforskriften sies det at poteter skal merkes med opplysninger om varebetegnelse og ”opprinnelsesland”, jf. § 21, 3 ledd.

⁶⁸ Sak C-83/96 Provincia autonoma di Trento og Ufficio del medico provinciale di Trento mod Dega di Depretto Gino SNC

At opprinnelsesland skal angis for poteter, følger også av forskrift om matpoteter, for så vidt gjelder importerte matpoteter, se § 5 nr. 5. Så i forhold til importerte matpoteter er § 21. 3 ledd i merkeforskriften overflødig. Men når det gjelder norske matpoteter vil gjerne merking med ”opprinnelsesland” være unødvendig for norske forbrukere. De kjenner til de norske opprinnelsesstedene, og merkene, og skjønner når potetene er norske.

9 Krav til plassering av merkingen og språk

9.1 Plassering av merkingen

Merkingsreglene stiller ikke bare krav til hvilke opplysninger som skal være med i merkingen, for eksempel ingredienser, men også hvordan de skal være med, for eksempel i en ingrediensliste som begynner med ordet ”ingrediens”.

I merkedirektivets artikkel 13, angis det hvor merkingen skal plasseres. Merkingen skal som hovedregel plasseres på ”færdigpakningen eller på en vedhæftet etiket”. Dette er også utgangspunktet etter merkeforskriften, se § 7.

Direktivet tillater merking i ”handelsdokumentene”, i to tilfeller, hvor salget ikke skjer direkte til forbruker. Merkeforskriften tillater dette i de samme to tilfellene, og i tillegg ved ”råvarer og halvfabrikata som ikke er bestemt til forbruker”. Råvarer og halvfabrikata som ikke er bestemt til forbruker, faller utenfor virkeområdet til direktivet, jf. direktivets artikkel 1.

Handelsdokumentene må etter direktivet ledsage ”de pågældende levnedsmidler”, eller være ”fremsendt før leveringen eller samtidig med denne”. I begge disse tilfellene vil

dokumentene ”være kjøper i hende seneste samtidig med vareleveransen”, og dette er kravet etter merkeforskriften § 7, 3 ledd. § 7 er altså ikke strengere enn bestemmelsen i merkedirektivet.

Når merkingen gis i handelsdokumenter krever direktivet i tillegg merking på den ytre emballasjen, under bokstav c. I alle opplysningene må være med her. Det kreves de opplysningene som er nevnt i ”artikkel 3, stk. 1, nr 1, 5 og 7”, som vil si varebetegnelse, holdbarhet og navn på produsent. Merkeforskriften krever også i tillegg merking på den ytre emballasjen. Her er det opplysningene ”etter § 4 nr 1, 2 og 4” som kreves. Merking etter § 4 nr 1, 2 og 4, er varebetegnelse, ingrediensliste og holdbarhet. Merkeforskriften er altså ikke i samsvar med merkedirektivet her.

Videre i artikkel 13, slår nr. 3 fast at varebetegnelse, nettoinnhold, holdbarhet og alkoholinnhold skal gis i samme synsfelt. Det er altså ikke nok å sette alkoholinnholdet på fremsiden og holdbarhet på baksiden. Det samme gjelder etter forskriftens § 7, andre ledd. Første ledd i § 7 slår fast at om mulig ”skal” merkingen gis samlet. ”Om mulig” betyr at merkingen ikke nødvendigvis må gis samlet. Hvis ”om mulig” tolkes strengt vil dette kunne være et tilleggskrav som kan være en hindring for utenlandske produsenter, som vil eksportere til Norge. Vi har ingen eksempler på at det har skjedd, men det er ikke i samsvar med merkedirektivet å åpne for denne muligheten heller.

For ”glasflasker beregnet til genbrug” og ”emballager” med ”flademål på under 10cm”(kvadrat cm), er det nok å merke med varebetegnelse, nettoinnhold og holdbarhet, jf. artikkel 13, nr. 4. Dette er også tilstrekkelig etter merkeforskriftens § 8. Artikkel 13 nr. 4 sier at nr. 3 i samme artikkel om merking i samme synsfelt, ikke får anvendelse her. Merkeforskriften gir rett til unntak fra merking i samme synsfelt, bare for ”glassflasker”. Her er det en liten forskjell mellom merkeforskriften og merkedirektivet, og altså ikke helt samsvar.

Når det gjelder plassering av merkingen, ser vi altså at norsk rett ikke er helt i samsvar med

EØS-retten.

9.2 Språkkrav

Artikkel 16 i merkedirektivet, pålegger medlemsstatene en plikt til å forby handelen med næringsmidler som ikke ”er anført på et for forbrukerne let forståelig sprog”. Det gir altså ikke bare en rett til å forby handel med slike næringsmidler, men også en plikt til å forby handel med slike næringsmidler. Her ser vi et krav i en EU/EØS-rettsakt, som kan begrense fri flyt av varer. I det foregående merkedirektivet fra 1979, hadde man i artikkel 15,1 et påbud om å forby ”handel med varer, som ikke er i overensstemmelse med de heri fastsatte bestemmelser”.⁶⁹ Som det står i merkedirektivets fortale avsnitt (6), skal alle regler om merking først og fremst må oppfylle kravet om ”at opplyse og beskytte forbrukerne”. Og da må det begrensnings til.

I merkeforskriften § 6 kreves det at merkingen skal være på ”norsk eller et språk som i stavemåten ligner norsk”. Ordet ”stavemåte” kan virke litt uklart. Det siktes nok til språk hvor likhetene er store nok når vi staver ordene, til at så nær som alle kan forstå det. Dansk og svensk kan skille seg fullstendig fra norsk stavemåte i enkelte tilfeller, men stort sett kan norske forbrukere skjønne disse språkene.

”Norsk eller et språk som i stavemåten ligner norsk” er ikke det samme som kravet om ”let forståelig sprog”. Norsk rett vil ikke være i overensstemmelse med EØS-retten, hvis vårt krav utelukker språk som er lett forståelige. Da er spørsmålet om man kan tenke seg at andre språk enn dansk og svensk er lett forståelige.

Dette kommer an på om språket må være ”let forståelig” generelt sett for at det skal kunne brukes, eller om det er nok at språket er ”let forståelig” i det enkelte tilfellet. Engelsk og tysk kan til tider nesten være veldig likt norsk, eksempelvis hvis ordet er tomater. Det er mange ord i en merking av næringsmiddel, men det kan tenkes at engelsk og tysk

⁶⁹ Rdir 79/112 EØF

unntaksvis er like norsk i hele merkingen.

Hvis det kreves at språket generelt må være lett forståelig for å kunne brukes, vil ikke engelsk og tysk kunne brukes.

Engelsk er lett forståelig for mange i Norge. Men det er også mange som ikke forstår engelsk, særlig blant eldre mennesker. Når engelskkunnskapene brer seg videre, kan det tenkes at engelsk må anses lett forståelig generelt sett. Men slik det er nå kan ikke engelsk anses som "let forståelig" generelt sett.

I dansk rett finner vi samme språkkravet som i norsk rett. I den danske forskriften om "mærkning m.v. af fødevarer", jf. kreves det dansk eller språk "der kun ved uvæsentlige forskelle i stavning adskiller sig fra dansk".⁷⁰

Jeg forstår merkedirektivet slik at språket generelt sett må være "let forståelig". Da vil ikke flere språk godtas etter merkedirektivet enn etter merkeforskriften. Jeg anser derfor det norske språkkravet for å være i overensstemmelse med EØS-retten. Men som sagt kan det tenkes at engelsk en gang vil måtte anses som "let forståelig", og da vil det norske språkkravet være strengere enn merkedirektivets. Men artikkel 16 i merkedirektivet sier ikke uttrykkelig at man ikke kan ha et litt strengere språkkrav. Den sier bare at man skal forby handelen med næringsmidler som ikke er merket på et "let forståelig sprog".

I artikkel 16 nr. 2 sies det at medlemstatene kan kreve "angivelser som minimum figurerer på et eller flere af de officielle EF-sprog efter statens eget valg". Dette har nok ikke Norge behov for å kreve. Når det gjelder språk er det altså mer enn et "let forståelig sprog" man kan kreve. Når medlemsstater gjør gjeldende krav etter nr. 2, resulterer det i en restriksjon på den frie handelen. Dette kan virke urimelig. Christophe Herrmann drøfter rettmessigheten av bestemmelsen i artikkelen "Die sprachlichen Anforderungen an die

⁷⁰ BEK nr 1308 af 14/12/2005 § 3 nr. 4

Etikettierung von Lebensmitteln : ein Beitrag zur Auslegung des Art. 16 EG-Etikettierungsrichtlinie 2000/13/EG”.⁷¹ Men forfatteren kommer til at ”die gemeinschaftsrechtlichen Bestimmungen trotz ihrer hemmenden Auswirkungen für die Praxis gerechtfertigt sind.

9.2.1 EF-rettspraksis om ”let forståeligt sprog”

Artikkel 16 i merkedirektivet er etterfølgeren til det foregående merkedirektivets artikkel 14. Der var også kriteriet ”let forståeligt”. Artikkelen og kriteriet ble drøftet i saken ”Piageme m.fl. mod Peeters”⁷². Piageme m.fl. importerte og distribuerte fransk og tysk mineralvann i Belgia. Flaskene var merket på fransk og tysk, men ikke på nederlandsk. Dette kom i strid med belgisk regelverk. Regelverket godkjente merking på andre språk. Men det måtte da komme i tillegg til nederlandsk. Den belgiske Domstolen søkte klargjøring fra EF-domstolen.

EF-domstolen slo fast at artikkel 14 hadde ”snarere til formaal at sikre forbrukerne opplysninger end at bestemme anvendelsen af et bestemt sprog”, jf. avsnitt 15. I avsnitt 11 viser den til ”dom af 18. juni 1991”, og slår fast at krav om anvendelse av et bestemt språk til merking av næringsmidler, selv om det ikke utelukker andre språk, ikke er tillatt. Det ville være strengere enn bare å kreve ”et let forståeligt sprog”, jf. avsnitt 17. Og ingen av traktatbestemmelsene ”giver medlemsstaterne hjemmel til at sætte en strengere regel i stedet for reglen i direktivet”, jf. avsnitt 19. Regelverket i Belgia kunne altså ikke kreve merking på nederlandsk. Men det kunne selvsagt kreve et lett forståelig språk, som i det enkelte tilfellet kunne være nederlandsk.

⁷¹ Herrmann (2001)

⁷² Sak C-85/94 ”Groupement des producteurs, importateurs et agents généraux d' eaux minérales étrangères, VZW (Piageme) m.fl. mod Peeters NV”

Domstolen vurderte også om man ved bedømmelsen av ”let forståelig sprog”, kunne ta hensyn til andre elementer enn merkingen, som kunne gjøre forbrukerne kjent med produktet, for eksempel ”omfattende opplysningskampanjer”, avsnitt 12, 2. Spørsmålet var altså om man kunne merke på et ikke lett forståelig språk, hvis forbrukerne ble kjent med produktet på annen måte, for eksempel gjennom TV-reklame. Domstolen kom her frem til at forbrukerbeskyttelsen, som skal virke både ved kjøp og ”naar den forbruges”, tilsier at opplysningene må gis i tilknytning til merkingen, jf. avsnitt 24-26. Da må språket på produktet være lett forståelig, og språket må nettopp være på produktet.

Avgjørelsen forbød altså krav om et bestemt språk, men slo samtidig fast at det kreves lett forståelig språk, og det på produktet. Men ved vurderingen av hva som ”let kan forstås”, kunne opplysningskampanjer og lignende komme i betraktning, jf. avsnitt 30. Dette tilkommer den nasjonale rett ”at afgøre”, avsnitt 29.

Når man forbyr krav om et bestemt språk, kan det likevel som sagt tenkes at resultatet blir det samme. Som for eksempel at merking må bli på hovedspråket i landet. Men man vil også ha flere tilfeller der andre språk vil anses lett forståelige. Derfor bidrar forbudet mot krav om et bestemt språk til fri flyt av varer. Og på samme tid skal kravet om lett forståelig språk ivareta hensynet til forbrukerne. Det ser ut til at man har fått til en balanse her.

En annen avgjørelse fra EF-domstolen om språkkrav er straffesaken mot Herman Josef Gørres.⁷³ Gørres solgte næringsmidler i Tyskland, som kun var merket på fransk, italiensk eller engelsk. Blant næringsmidlene var ”Fanta Orange” og ”Corn Flakes”. Gørres ble satt under tiltale for å ha handlet i strid med tysk næringsmiddelregelverk. Tysk rett krevde merking på tysk, men tillot alene anvendelsen av et annet språk, ”medmindre det strider mod forbrugernes krav paa information”, se avsnitt 3. Den tyske domstolen rettet en anmodning til EF-domstolen om forhåndsavgjørelse av denne saken i forhold til daværende merkedirektivets § 14, om ”let forståelig sprog”.

⁷³ C-385/96 Straffesag mod Hermann Josef Goerres

Det vises til blant annet til ”Piageme” dommen ovenfor, som slo fast at krav om et bestemt språk var uforenlig med artikkel 14. I denne saken tillot ”nationale bestemmelser” anvendelse av et ”andet for koeberne let forståeligt sprog”, selv om den i utgangspunktet foreskrev et bestemt språk. Da krevdes ikke det mer enn etter artikkel 14, se avsnitt 18. Derfor konkluderte retten med at det tyske kravet var i overensstemmelse med artikkel 14. Belgia kunne altså ha foreskrevet hollandsk, hvis de ble sett som hovedregel, og samtidig åpnet for unntak hvis andre språk var lett forståelige.

Når det gjaldt anvendelsen av det tyske kravet i den enkelte sak, sa Domstolen at :det tilligger den nasjonale rett å vurdere ”i lyset av samtlige omstaendigheder i hver enkelt sag” om opplysningene lett kan forstås, også under hensyntagen til ”tegninger, symboler eller pliktogrammer”, (premiss 20).

I saken Yannick Geffroy v Casino France, som jeg nevnte under kapittelet om villedning, dreide deg seg også om en fransk bestemmelse som slo fast at alle opplysningene i merkingen skulle være ”avfattet på fransk”⁷⁴.

Blant de produktene som ikke var merket var merket på fransk, var Coca Cola. Yannick Geffroy anførte til støtte for merking kun på engelsk, blant annet at det var en ”almindeligt kendt vare”, og at forbrukerne ikke kunne føle seg ”generet av en mærkning på engelsk”, som var ”et let forståelig sprog for alle og enhver”. Domstolen vurderte ikke disse anførselene, men viste til sakene Piageme-saken, og Goerres-saken. Det slås fast at merkedirektivet (artikkel 14), og EF-traktatens artikkel 30, er til hinder for krav om anvendelse av et bestemt språk ”uden at der gives mulighed for anvendelse af et andet sprog, der let forstås af køberne, eller for, at køberne sikres de nødvendige oplysninger på anden måde.”

⁷⁴ C-366/98 Straffesag mod Yannick Geffroy og Casino France SNC

Her fulgte EF-domstolen bare opp tidligere dommer, og vi finner ingen nye momenter i forhold til forståelsen av ”let forståelig sprog”.

10 Deklarasjon av næringsinnhold

Deklarasjon av næringsinnhold er innenfor EØS regulert i ”rådets direktiv om næringsdeklaration af levnedsmidler”.⁷⁵ Rettsakten er fra 1990 og inkludert i EØS-avtalen.⁷⁶ Næringsinnholdsdeklarasjon er ”enhver opplysning” i merkingen, som angår ”energiværdi” og bestemte næringsstoffer, deriblant fett. I norsk rett har vi forskrift om deklarasjon av næringsinnhold.⁷⁷ Den har samme definisjon av næringsinnholdsdeklarasjon, se § 3 nr. 2.

Når ”ernæringsmessig påstand er anført” i merkingen, er næringsinnholdsdeklarasjon påbudt, jf. artikkel 2. Det samme gjelder etter den norske forskriftens § 5. I kosttilskudd fremsettes det tydelig ”ernæringsmessige påstander”. Selv om næringsinnholdsdeklarasjon da er påbudt, kommer ikke forskrift om deklarasjon av næringsinnhold til anvendelse her. Den gjelder ikke ”produkter som omfattes av forskrift for produksjon og omsetning av vitamin- og mineraltilskudd”, jf. dens § 1 nr 2. Det siktes her til forskrift om kosttilskudd.

Opplysninger skal gis i en bestemt rekkefølge, se ordet ”skal” i direktivets artikkel 4, nr. 1, og forskriftens § 6 ”skal”. Rekkefølgen er lik i de to regelverkene. Det angis videre hva som skal deklarerer. Enhetene som skal brukes er også helt like, for eksempel kJ (artikkel 6, 1 og § 9). Det samme gjelder omregningsfaktorer (artikkel 5 og § 10). Bilagene med

⁷⁵ Rdir 90/496 EØF

⁷⁶ EØS-avtalens vedlegg II XII (Næringsmidler), punkt 53.

⁷⁷ Næringsdeklarasjonsforskriften (1993)

vitaminer og mineraler som kan deklarerer er også helt sammenfallende. I artikkel 7, nr. 1 og i § 12 kreves det at deklarasjonen skal gis samlet og i tabellform. Her er enda et eksempel på at merkingsreglene ikke bare sier hvilke opplysninger som det skal merkes med, men også hvordan opplysningene skal plasseres og fremgå. Men de norske reglene, er helt i samsvar med EØS-retten her.

11 ”Ikke-harmoniserte nationale bestemmelser”

Vi har sett en del eksempler på at EF-domstolen har godtatt noe som isolert kan anses villedende, etter å ha sett på merkingen under ett, blant annet i ”Kommissionen mot Tyskland”, jf. ovenfor. Hensynet til fri flyt av varer er et sentralt hensyn. Som sagt i innledningen var hensynet til forbrukerbeskyttelse og folkehelsen lenge i bakgrunnen. Selv om dette hensynet har fått mer gjennomslag kan det tenkes at hensynet til fri flyt av varer gjør at merkingsreglene i noen tilfeller stiller mindre krav enn det de burde, ut i fra forbrukerhensyn.

Merkingsreglene i dag krever mer enn merkingsreglene gjorde før. Som eksempel ble 25 %-regelen i merkedirektivet fjernet. Denne regelen innebar at komponenter i en sammensatt ingrediens ikke behøvde å tas med i ingredienslisten, dersom denne sammensatte ingrediensen utgjorde mindre enn 25 % av det ferdige produktet. Hensynet til blant annet allergikere var grunnen her. Her ser vi et eksempel på at tidligere informasjon ikke lenger blir ansett tilstrekkelig. Man får ny kunnskap, som gir grunn til å vedta nye krav til merkingen. Det kan tenkes at norske myndigheter får slik ny kunnskap, og derfor vil vedta tilleggskrav i forhold til EØS-retten.

Når norske regler om merking av næringsmidler eventuelt stiller tilleggskrav, på området for merkedirektivet, reguleres det av merkedirektivets artikkel 18. Artikkel 18 slår fast at man ikke kan forby handel med næringsmidler som oppfyller kravene i direktivet, ved ”ikke-harmoniserte nationale bestemmelser”.

I artikkel 18, 2 ledd, finner man unntak fra første ledd. Det kan gis ikke harmoniserte bestemmelser, der disse er begrunnet i ”den offentlige sundhed”(første alternativ), bekjempelse av bedrageri(andre alternativ), beskyttelse av ”industriell og kommersiell

ejendomsret” og opprinnelsesbetegnelser m.m. (tredje alternativ). I kapittelet om plasseringen av merkingen, så vi at noen bestemmelser ikke helt samsvarte med EØS-retten. Jeg kan ikke se at disse spesialreglene er begrunnet i noen av de hensynene i artikkel 18, 2 ledd som kan begrunne spesialregler, og derfor anser jeg de for å stride mot EØS-retten.

Man kan spørre om det i stedet for artikkel 18 kunne blitt gitt en henvisning til EU-traktatens og EØS-avtalens bestemmelser om kvantitative importrestriksjoner. EØS-avtalens artikkel 11 forbyr ”kvantitative importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning”, og artikkel 13 gir rom for unntak fra forbudet.

Kvantitative importrestriksjoner er kvoteordninger, og ”ikke-harmoniserte nasjonale bestemmelser” om merking er ikke kvoteordninger. Men slike bestemmelser kan anses for tiltak ”med tilsvarende virkning”, og dermed forbys de av EØS-avtalens artikkel 11.

Lovgivning er ”tiltak”. Og i Dassonville-saken ble det lagt til grunn en vid forståelse av tiltak ”med tilsvarende virkning”.⁷⁸ ”Enhver af medlemsstaternes bestemmelse som direkte, indirekte, øjeblikkeligt eller potentielt kan hindre samhandelen”, kunne anses som tiltak ”med tilsvarende virkning”.

I ”Cassis de Dijon” saken ble det slått fast at regler om hvilke produkter som får omsettes på markedet, altså produktkrav, skal anses som tiltak med tilsvarende virkning som ”importrestriksjoner”.⁷⁹

”Ikke-harmoniserte nasjonale bestemmelser” kan altså rammes etter EØS-avtalens artikkel 11. Men de er meningen at artikkel 18 skal regulere slike bestemmelser, innenfor sitt område.

⁷⁸ Sak 8-74 Procureur du Roi mod Benoit og Gustave Dassonville

⁷⁹ Sak 120/78 Rewe – Zentral AG mod Bundesmonopolverwaltung Fuer Brammtwein

EØS-avtalens artikkel 13 gjør unntak fra restriksjonsforbudet i artikkel 11. Alle unntakene i merkedirektivets artikkel 18, 2 ledd, blant annet beskyttelse av offentlig sunnhet, kan sies å ha sitt motstykke i et av unntakene i EØS-avtalens artikkel 13. Unntakene i EØS-avtalens artikkel 13 er flere. Det er ingenting til hinder for ”forbud eller restriksjoner vedrørende indførsel (...) som er begrundet i hensynet til den offentlige sædelighet, den offentlige orden, den offentlige sikkerhet, beskyttelse af menneskers og dyrs liv og sundhed” m.m. Det gjøres også unntak for restriksjoner begrunnet i ”beskyttelse af nationale skatte af kunstnerisk (...) verdi”. Restriksjoner begrunnet ut fra hensynet til nasjonale skatter av kunstnerisk verdi, vil nok ikke være aktuelt på næringsmiddelområdet. Heller ikke restriksjoner ”begrundet i hensynet til den offentlige sædelighet”. Dette er nok grunnen til at artikkel 18 ikke nevner unntak fra forbudet mot ”ikke-harmoniserte nationale bestemmelser” i henhold til disse hensynene. Merkedirektivets artikkel 18 vil kunne være en nyttig gjentakelse, og presisering av traktatens bestemmelser om restriksjonsforbud, og de hensynene der som kan tenkes å kunne begrunne ”ikke-harmoniserte nationale bestemmelser” om merking av næringsmidler.

Men hvis man likevel kunne tenke seg en restriksjon på import av næringsmidler begrunnet i hensynet til ”nationale skatte af kunstnerisk (...) verdi”, så er spørsmålet om traktatens bestemmelser, der man kan gjøre unntak ut i fra dette hensynet, kommer til anvendelse, når bestemmelsene ikke kan godkjennes ut i fra merkedirektivets artikkel 18, 2 ledd.

Traktaten er trinnhøyere enn direktivet, som er sekundærlovgivning. Traktaten er det medlemsstatene i første omgang tilslutter seg. Direktivene må være i samsvar med EF-traktatens bestemmelser. Tilsvarende må gjelde i forhold til EØS-avtalen. Sekundærlovgivningen må ikke hindre bevegeligheten i større utstrekning enn forbudsreglene i EØS-avtalens hoveddel tillater.⁸⁰ Harmoniseringsbestemmelsene vil bli tolket i lys av prinsippene om fri bevegelse. Tilsvarende må ikke sekundærlovgivningen være strengere mot restriksjoner enn det traktatbestemmelsene er.

⁸⁰ EØS-rett (2004) s. 279

Hvis vi vedtar ”ikke-harmoniserte nationale bestemmelser”, må vi ikke gå ut over hva som er nødvendig, jf. proporsjonalitetsprinsippet i ”Van der Veldt”-saken. Og bestemmelsen må bygges på vitenskapelige undersøkelser, jf. også her ”Van der Veldt” – saken.

11.1 Felles utfordringer

Fra forbrukernes side er det en økende etterspørsel etter spesifikk informasjon. Mer kunnskap om matallergi er en av grunnene til dette. Raymond O’Rourke mener i sin bok ”European Food Law” at man må se at merkingen ikke alltid strekker til.⁸¹ Informasjonsmengden er stor, og tidvis vanskelig å tilegne seg. Av norske produsenter har for eksempel Imsdal telefonnummer til ”forbrukerkontakt”, på sine vannflasker. Ved å ringe inn kan man få svar på det som måtte være uklart i tilknytning til merkingen. Det er ikke i dag et krav at produsentene skal opprette slike telefonnummer. Mineralvannet fra Imsdal som bare består av kildevann, har få eller ingen potensielle skadevirkninger. Like fullt finner vi telefonnr. til ”forbrukerkontakt” på de vannflaskene. Ved produkter som derimot inneholder bestanddeler som kan få skadevirkninger for allergikere, kan man mene at ”forbrukerkontakt” burde vært påbudt.

EØS-reglene om merking av næringsmidler kan nok bli bedre, for eksempel ved å påby forbrukerkontakt. Norge har som sagt plikt til å gjennomføre EØS-reglene i norsk rett. Men vi kan samtidig stille tilleggskrav som vi måtte finne, ut ifra hensynet til forbrukerbeskyttelse. Slike tilleggskrav vil nok være godtatt i forhold til merkedirektivets artikkel 18.

Forordning om ”generelle prinsipper og krav i fødevarerlovgevingen”, ble nevnt ovenfor.⁸²

⁸¹ O’Rourke (2005) s. 56

⁸² EP/Rdir 178/2002 EF

Størsteparten av forordningen går på opprettelse av et uavhengig organ, nemlig ”European Food Safety Authority” (EFSA), som skal ivareta forordningens mål og matvaretrygghet. Hovedoppgaven er å være et uavhengig vitenskapelig sentrum for fremskaffelse av uavhengige vitenskapelige vurderinger i saker som har en direkte eller indirekte virkning på næringsmiddeltryggheten. Det kan være at kunnskapen man her får, vil medføre flere krav i merkingsreglene.

12 Avslutning

Hovedhensikten med denne avhandlingen var å undersøke om norske regler om merking av næringsmidler var i samsvar med EØS-reglene om merking av næringsmidler. Konklusjonen er at de norske reglene er i overensstemmelse med EØS-retten, slik de skal være i forhold til EØS-avtalen.

Imidlertid når det gjaldt reglene om plassering av merkingen, var der noen forskjeller. Der ellers i regelverket bare små forskjeller i innhold. De fleste forskjellene går på utformingen av reglene, og en annerledes utforming er ikke i strid med forpliktelsene våre etter EØS-avtalen.

De forskjellige merkingsreglene er detaljerte. Det sies ikke bare hva som skal være med i merkingen, men også hvordan det skal være med, for eksempel i tabellform. Når kravene er mange og spesifikke, er behovet for harmoniserte regelverk i det indre marked enda større.

Som vi har sett er både EØS-regelverket og det norske regelverket om merking av næringsmidler, bestående av generelle regler på et sted og mange spesialregler rundt om i regelverket. Det kan være litt vanskelig å vite om man har alle reglene som regulerer et bestemt næringsmiddel, når de er samlet på flere forskjellige steder. Den norske merkeforskriften har likevel flere regler samlet på et sted enn merkedirektivet har, som eksempelvis har reglene om supplerings av varebetegnelsen i flere forskjellige rettsakter.

I norsk rett har vi spesialforskrifter med bare ett krav. Siden man kan velge "formen og midlene for gjennomføringen" når det gjelder direktiver kan vi velge å ha et mer oversiktlig regelverk enn EØS-retten.

Samtidig mener jeg vi bør se hen til hvordan reglene er utformet i EØS-retten, og i regelverkene til andre medlemsland. Lik utforming av reglene innenfor EØS gjør det enklere å tilegne seg reglene, og å undersøke de.

Hensynet til matvaresikkerhet, og hensynet til at forbrukerne ikke skal bli villedet, er sentralt i norsk rett som i EØS-retten. Hensynet til at forbrukerne ikke skal bli villedet ser vi i regelverkene og i rettspraksis. I EØS-lovgivningen er hensynet til fri flyt av varer like sentralt som hensynet til matvaresikkerhet. I EF-rettspraksisen var det flere eksempler på at et element i merkingen som isolert kunne anses villedende, for eksempel betegnelsen ”naturrein”, ble godtatt ved at man så på merkingen under ett. Man så hen til ingredienslisten. Man kan se på det som en modifisering av hensynet til at forbrukerne ikke skal bli villedet, til fordel for hensynet til fri flyt av varer.

Næringsmiddelregelverket angår de fleste mennesker, og regelverket møter nye krav. EØS-reglene kan virke som en fasit, men også de blir endret. Selv om Norge er pliktig til å gjennomføre EØS-reglene i norsk rett, og ikke stille strengere krav enn disse, kan vi samtidig se om man kan gjøre merkingsreglene bedre. Gjør bestemte hensyn seg gjeldene både bør vi og kan vi vedta ikke-harmoniserte nasjonale bestemmelser. Imidlertid så har kanskje EU og EØS det beste grunnlaget for å endre merkingsreglene, med ”European Food Safety Authority”, og dets hovedmål om å være et uavhengig vitenskapelig sentrum.

Litteraturliste

Litteratur

O'Rourke, Raymond. *European Food Law*. 3rd Edition, Sweet & Maxwell, 2005

EØS-rett. Frederik Sejerstad ...[et al.]. 2. utg. Oslo, 2004

Steiner, Josephine, Lorna Woods, Christian Twigg Flesner. *EU Law*. 9th Edition, Oxford, 2006

Tveitan, Kjetil. *Kommentar til matloven*. I: Norsk lovkommentar. B 3, 2005, s 3630

Rommetveit, Magne. *Med andre ord*. Det Norske Samlaget, 1993

Traktater

EØS-avtalen Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde.

EF-traktaten Traktat om opprettelse av det europeiske fellesskap

Sekundærlovgivning (EØS)

EP/Rdir 178/2002 EF Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 178/2002 af 28. januar 2002 om generelle prinsipper og krav i fødevarerlovgevingen, om opprettelse af Den Europæiske Fødevarsikkerhedsautoritet og om procedurer vedrørende fødevarsikkerhed

Rdir 79/112 EØF Rådets direktiv 79/112/EØF af 18. december 1978 om tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om mærkning af og præsentationsmåder for levnedsmidler bestemt til den endelige forbruger samt om reklame for sådanne levnedsmidler

Kdir 2002/67 EF Kommissionens direktiv 2002/67/EF af 18. juli 2002 om mærkning af levnedsmidler, der indeholder kinin, og levnedsmidler, der indeholder koffein

Kdir 2004/77 EF Kommissionens direktiv 2004/77/EF af 29. april 2004 om ændring af direktiv 94/54/EF for så vidt angår mærkning af visse levnedsmidler, der indeholder glycyrrhizinsyre og ammoniumsalt heraf

EP/Rfo 2003/1830 EF Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1830/2003 af 22. september 2003 om sporbarhed og mærkning af genetisk modificerede organismer og sporbarhed af fødevarer og foder fremstillet af genetisk modificerede organismer og om ændring af direktiv 2001/18/EF

Rdir 90/496 EØF Rådets direktiv 90/496/EØF af 24. september 1990 om næringsdeklaration af levnedsmidler

EP/Rdir 94/35 EF Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 94/35/EF af 30. juni 1994 om sødestoffer til brug i levnedsmidler

Rdir 89/108 EØF Rådets direktiv 89/108/EØF af 21. december 1988 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om dybfrosne levnedsmidler

EF-retspraksis

C-465/98 Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln eV mod Adolf Darbo AG
Saml 2000 I-02297

C-51/94 Kommisjonen mot Tyskland Saml. 1995 I-03599

C-210/96 Gut Springenheide GmbH og Rudolf Tusky mod Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt Saml. 1998 I-04657

Sak C-17/93 Straffesag mod J.J.J. Van der Veldt Saml. 1994 I-03537

Sak C-83/96 Provincia autonoma di Trento og Ufficio del medico provinciale di Trento mod Dega di Depretto Gino SNC Saml 1997 I-05001

Sak C-158/04 og C-159/04 Alfa Vita Vassilopoulos AE, tidligere Trofo Super-Markets AE og Carrefour Marinopoulos AE mod Elliniko Dimosio, Nomarchiaki Aftodioikisi Ioanninon

C-385/96 Straffesag mod Hermann Josef Goerres Saml. 1998 I-04431

Sak C-85/94 Groupement des Producteurs, importateurs et Agents Generaux d'eaux minerales etrangeres, VZW (Piageme) m.fl. mod Peeters BVBA Saml. 1995 I-02955

Norske lover og forskrifter

Lovgivning2003 Lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven) av 19. desember 2003 nr 124

1993 Forskrift om merking mv av næringsmidler (Merkeforskriften) av 21. desember 1993 nr 1385

1993 Forskrift om deklarasjon av næringsinnhold (Næringsdeklarasjonforskriften) av 21. desember 1993 nr 1386

1983 Forskrift om kjøttråvarer og kjøttprodukter (Kjøttvareforskriften) av 18. februar 1983 nr 150

1983 Forskrift om produkter framstilt av blandinger av findelte animalske råvarer eller blandinger av findelte animalske og vegetabiliske råvarer (Blandingsproduktforskriften) av 18. februar 1983 nr 151

1998 Forskrift om krav til kvernet kjøtt og tilberedt kjøtt og hygiene ved produksjon m.v. (Kvernet-kjøtt-forskriften) av 23 desember 1998 nr 1470

1999 Forskrift om matpoteter av 30. april 1999 nr 634

2004 Forskrift om kosttilskudd av 20. mai 2004 nr 755

2004 Forskrift om naturlig mineralvann og kildevann av 4. november nr 1316

2005 Forskrift om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter og næringsmidler (Forskrift om økologiske landbruksprodukter mv) av 4. oktober 2005 nr 1103

2002 Forskrift om beskyttelse av opprinnelsesbetegnelser, geografiske betegnelser og betegnelser for tradisjonelt særpreg på næringsmidler (Forskrift om beskyttelse av betegnelser) av 5. juli 2002 nr 698

Norske Forarbeid

St.meld. nr. 40 (1996-97) Matkvalitet og forbrukertrygghet

Ot.prp.nr.100 (2002-2003) Matproduksjon og mattrygghet mv.

Innst.O.nr.36 (2003-2004) Innstilling fra næringskomiteen om lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven)

Norsk rettspraksis

Rt. 1995 1908 (Mozelldommen)

Artikler

Jahn, Gabriele. *The reliability of Certification: Quality Labels as a Consumer Policy Tool*. I: Journal of Consumer Policy. 2005, S.53-73

Herrmann, Christoph. *Zeitschrift für das gesamte Lebensmittelrecht*. 2001, s.679-696

Mattilsynet (2001) Høring vedrørende endring av merkeforskriften. Mattilsynet.no. Publisert: 28.9.2001

Mattilsynet (2004) ”Bedre merking for matallergikere” .Mattilsynet.no. Publisert: 09.11.2004

Mattilsynet (2005) ”utkast til forskrift om endring av merkeforskriften”. Mattilsynet.no Publisert: 07.07.2005

Mattilsynet.no (2007) Ikrafttredelse av Food Law og nytt hygiene- og kontrollregelverk i Norge. Publisert: 10.09.2007

Nettsider

Matmerk.no

Mattilsynet.no